

BARSTEN IN BELGIË

SOLDATEN OP HET KUSSEN
OP ZOEK NAAR EEN HOOFD
DIETSE VLAG DUITSE LADING
VERZET IN BURGER
DRAADLOOS VERZET
DE WITTEN TEGEN DE ZWARTEN
REX
LACHEN OM 'LE SOIR'

60

Het Belgische volk werd al onmiddellijk bij het begin van de bezetting voor een aantal problemen gesteld, waarvoor Nederland gespaard bleef. Koning Leopold III had zich in krijgsgevangenschap begeven; de ministers waren weliswaar uitgeweken doch verdeeld over de te volgen politiek. Het duurde verscheidene maanden voor de Belgische regering, na vele omzwervingen, zich te Londen gevestigd had en duidelijk haar standpunten had bepaald. De breuk tussen vorst en regering voegde een nieuw twistpunt toe aan de tegenstellingen waarmee België reeds zo ruim bedeeld was.

De nationaliteiten-problematiek had al in de Eerste Wereldoorlog een belangrijke rol gespeeld in de collaboratie. Het Vlaams nationalisme had zich opnieuw gemanifesteerd in het Vlaamsch Nationaal Verbond; dit VNV verklaarde zich eveneens tot collaboratie, nu met de nazi's, bereid. Bestond in Nederland binnen de gelederen van de nazi's slechts de strijd tussen een 'nationalistische' (Mussert-) richting en een annexionistische (SS-) richting, die een opgaan van Nederland in het Duitse Rijk voorstond, in België had ook dit probleem een extra-complicatie. Behalve met het Vlaams nationalisme, dat een federalistisch België propageerde, had men te maken met een Dietse beweging, strevend naar een samengaan van Vlaanderen met Noord-Nederland en de vorming van een 'Dietse' staat, in eerste aanleg voornamelijk tot uiting komend in het Verdinaso, maar na de aansluiting van het Verdinaso bij het VNV in deze laatste organisatie sterk aan invloed winnend. De annexionistische richting werd vertegenwoordigd door de beweging DeVlag en, tot ook deze groepering in de lente van 1941 in het VNV opging, door Rex-Vlaanderen, de Vlaamse afdeling van de in Wallonië onder aanvoering van Léon Degrelle actieve Rex-beweging. En tenslotte bevonden zich in de gelederen van de Belgische collaborateurs dan ook nog 'unitaristen' of 'belgicisten', wier toekomstvisie gericht was op een onafhankelijke — uiteraard nationaal-socialistische — Belgische eenheidsstaat. Dat *Wehrmacht*, *Partei* en SS ten opzichte van al deze stromingen hun eigen spel speelden, is niet meer dan een vanzelfsprekendheid.

Het minst werd door dit alles het Belgische verzet beroerd, zowel het 'burgerlijke' verzet in allerlei groeperingen van het maatschappelijk leven als de verzetsorganisaties, die zich met alle denkbare vormen van ondergrondse strijd bezighielden. Een uitermate belangrijke plaats — verklaarbaar zowel uit de geografische ligging van het land als uit de ervaringen van de Eerste Wereldoorlog — werd bij deze laatste ingenomen door de inlichtingendiensten en de vluchtorganisaties.

A.H.P.

SOLDATEN OP HET KUSSEN

J. GOTOVITCH

Centrum W.O. II Brussel

De tweeënzestigjarige *Freiherr* Von Falkenhausen, die op 16 mei 1940 tot *Militärbefehlshaber in den Niederlanden* was benoemd, werd een week later vervangen door *Reichskommissar* Seyss-Inquart. Het *Oberkommando des Heeres* (OKH) benoemde Von Falkenhausen na herziening van de plannen op 31 mei tot *Militärbefehlshaber in Belgien und Nordfrankreich* met bestuursbevoegdheid over België, Luxemburg en de tot dan toe veroverde Franse gebieden. Twee maanden later werd zijn gezag beperkt tot de Belgische provincies en twee Franse departementen.

Deze maatregelen verraden iets van de strijd die zich in Berlijn afspeelde tussen de militaire autoriteiten, de *Partei* en de SS. Zij probeerden

De 'Militärbefehlshaber in Belgien und Nordfrankreich', Freiherr Von Falkenhausen (rechts), tijdens een toespraak voor hoge Duitse officieren te Brussel. Onder zijn bestuursbevoegdheid viel ook Luxemburg.

elk voor zich Hitler voor hun ideeën te winnen. Himmler bijvoorbeeld had het benoemingsbesluit reeds klaarliggen voor een *Zivilkommissar* voor België.

In feite werd er gespeeld met het lot van België. Een zuiver militair regime zou het mogelijk maken een definitieve regeling voor België open te houden; het invoeren van een *Zivilverwaltung* zou een voorteken zijn van de inlijving van Wallonië en Vlaanderen bij het *Reich*.

In mei en juni 1940 had Hitler zijn keus nog niet gemaakt. De militaire autoriteiten konden even de illusie koesteren het van de *Partei* en de SS te winnen. Verscheidene factoren speelden toen een rol: de voorbereiding van de invasie van Engeland, de mogelijkheid tot een vredesverdrag met dit land, maar ook de lastige en onverwachte aanwezigheid van een koning, een staatshoofd in gevangenschap.

De *Militärbefehlshaber* (MBH), die zowel de bestuurlijke als de militaire touwtjes in handen had, vormde in het bezette gebied het hoogste gezag. Hij was afhankelijk van het OKH, later meer direct van het *Oberkommando der Wehrmacht* (OKW), maar altijd van militaire instanties. Om zich te verdedigen tegen de

'Kriegsverwaltungschef' Eggert Reeder was in België hoofd van het Duitse landsbestuur en richtte in die functie een 'Verwaltungsstab' en een 'Wirtschaftsabteilung' in, die beide toezicht hielden op het openbare leven.

invloed van civiele zijde legden de machthebbers in Brussel steeds de nadruk op de enorme voordelen van deze eenheid van macht met als afschrikwekkend voorbeeld het bestuurlijk dualisme dat in Nederland bestond. De MBH beschikte over twee verschillende staven: de *Kommandostab* voor militaire zaken en de *Verwaltungsstab* voor het landsbestuur; deze laatste was verantwoordelijk voor alle politieke, economische, culturele en bestuursvraagstukken.

Kriegsverwaltungschef Eggert Reeder richtte als hoofd van de *Verwaltungsstab* een ministerie van beheer (*Verwaltungsstab*) in en een ministerie van economische zaken (*Wirtschaftsabteilung*). Beide lichamen hadden vele afdelingen die toezicht hielden op alle sectoren van het openbare leven. Dit apparaat van ongeveer tweehonderdvijftig personen vormde de eigenlijke *Militärverwaltung* en zetelde in Brussel.

Toen de Belgische bestuursorganen weer aan het werk waren, kon de bezetter vanaf december 1940 zijn eigen organisatie opbouwen op basis van de bestaande structuren. In de provincies kwamen *Oberfeldkommandanturen* (OFK) of *Feldkommandanturen* (FK) en op lager niveau hielden de *Kreiskommandanturen* toezicht op een of meer arrondissementen. De MBH wilde als enige machthebber alle Duitse instanties in België aan zich ondergeschikt maken. Bij de politie en de inlichtingendiensten stelde hij de *Feldgendarmeerie*, *Geheime Feldpolizei* en *Abwehr* in. Op papier gebeurde hetzelfde met de *Propaganda Abteilung*, de *Partei* en zelfs met de *Sicherheitspolizei*. Aangezien het nazi-regime gebaseerd was op het *Führerprinzip*, kwam het er evenwel op neer dat elke instelling het gezag behield dat zijn hoogste chef in Berlijn dicht bij Hitler genoot. De *Sicherheitspolizei* ging bijvoorbeeld vanaf 1941 zonder bevel arrestaties verrichten en maakte zich in de loop van de volgende jaren los van elke militaire controle. Dan was er bovenal nog de SS, die zich in België steeds openlijker met de nationaliteitenpolitiek (de tegenstelling tussen Vlamingen en Walen) ging bemoeien; zij ging groepen steunen die haar ideeën onderschreven, dit ten koste van het Vlaams Nationaal Verbond dat van de *Militär-*

De Belgische secretarissen-generaal bestuurden hun land tijdens de bezetting naar hun beste weten. Hier een oproep van de secretaris-generaal voor landbouw en voedselvoorziening om 'tuchtvol' te zijn.

verwaltung minder ver reikende hulp genoot. Reeder beklagde zich voortdurend over de inmenging van de 'mannetjes in Berlijn' op zijn gebied en over de tegenstrijdige richtlijnen van de verschillende instanties in de hoofdstad van het *Reich*, die zijn politiek in de war stuurden. Sommige economische instellingen beschermde zelfs discreet — buiten medeweten van de MBH — de zwarte handel van ondernemingen die voor hen werkten. Het Duitse bestuurs-

Helpt

ONS 'S LANDS VOEDSEL- VOORZIENING VERZEKEREN

Landgenooten,

Zijt gij er over accoord dat ook en vooral in tijden van rampspoed alle Belgen gelijk moeten zijn? **JA?**

Dat er ten opzichte van de voedingspositie geen verschil mag bestaan tussen rijk en arm? **JA?**

Dat met het oog daarop alle middelen moeten aangewend worden om onze karige beschikbaarheden aan voedingsproducten **GELIJKMATIG** tussen allen te verdeelen? **JA?**

Dan is het ook uw aller plicht om de politiek van het Ministerie van Landbouw en Voedselvoorziening, die geen ander doel nastreeft dan alle Belgen een zoo groot mogelijk en een gelijk rantsoen te verzekeren, met alle kracht te steunen.

Na moeizame pogingen zijn wij er in geslaagd het broodrantsoen op 300 gram te brengen.

Om dit rantsoen te kunnen verzekeren tot aan den nieuwen oogst hebben wij de medewerking noodig van alle landgenooten.

Verbruikers,

Weest solidair en weest tuchtvol.

In uw eigen belang verzoeken wij U geen broodgranen op de zwarte markt te kopen, opdat wij in de gelegenheid zouden zijn U een rantsoen van 300 gram aan een matigen prijs te blijven bedeele.

Landbouwers,

Denkt er om dat vaderlandsliefde geen ijdel woord mag blijven. Uw vaderlandsche plicht is 's lands overheid toe te laten aan alle Belgen een behoorlijk rantsoen te bezorgen. Daarom vragen wij U niet alleen ALLES te leveren wat gij ingevolge uw teeltplan moet leveren, maar daarenboven al uwe excedenten af te staan. Alleen de levering van deze excedenten zal ons in staat stellen het broodrantsoen op 300 gram te behouden.

LEVERT AL UW BROODGRANEN AAN 'S LANDS VOEDSELVOORZIENING.

DE SECRETARIS GENERAAL
VAN HET MINISTERIE VAN LANDBOUW EN VOEDSELVOORZIENING

VRIJ VAN ZEGEL - OPENBAAR NUT A.F.P.A. 2585

PAPETERIE DE GENVAL - A14, ELECTROTYPE - DR. E. LAHME 3402

apparaat leek ordelijk, maar er waren veel tegengestelde krachten aan het werk, waardoor menigmaal verwarring ontstond.

Toen Von Falkenhausen zijn functie aanvaardde, beschikte hij slechts over zeer vage richtlijnen. De orde moest worden gehandhaafd, maar dat moest ondergeschikt zijn aan de pogingen om de Belgische economie dienstbaar te maken aan de Duitse oorlogvoering. De Führer heeft Von Falkenhausen één duidelijke opdracht gegeven: de Vlamingen moesten in hun rechten worden hersteld. Dit kwam al meteen tot uiting in het vrijlaten van Vlaamse krijgsgevangenen en in het zenden van Walen naar krijgsgevangenkampen in Duitsland. Veel zou echter gaan afhangen van de houding van

de Belgen zelf. In juni werd Von Falkenhausen geconfronteerd met een merkwaardige situatie: aan de ene kant was er een staatshoofd dat niet regeerde, aan de andere kant waren er hooggeplaatste functionarissen — de secretarissen-generaal — aan wie een wet van 10 mei 1940 bepaalde — uiteraard niet alle — ministeriële bevoegdheden toekende.

Tijdens de eerste maanden van de bezetting werd menig plan opgesteld om te komen tot een regering waarin mannen zoals Degrelle en Elias zitting zouden hebben. Het doel van zo'n regering zou moeten zijn de vrede met Duitsland te bewerkstelligen en in België een corporatief regime in te stellen. Maar de bezetter wilde niet steunen op de heren die het stempel

leiding van het land kwam in handen van het college van secretarissen-generaal. Dit college stemde op 12 juni 1940 toe een protocol te tekenen dat door Reeder was opgesteld en waarin werd vastgesteld dat de secretarissen-generaal de macht kregen besluiten te nemen met kracht van wet. Samenwerking was voorgeschreven in gevallen die buiten hun eigen werkterrein lagen. Dit college geloofde op deze manier een politiek tot stand te hebben gebracht die het minst kwaad kon, vooral met de herinnering aan de bestuurlijke scheiding tussen Vlaanderen en Wallonië van 1917, die toen gemakkelijk kon plaatsvinden, omdat in die jaren elk legaal Belgisch gezag ontbrak. Door het bestuur in eigen hand te houden dachten

generaal. Toen Reeder hen op 5 juni 1940 officieel ontving, kon hij verklaren: 'De militaire bevelhebber is bereid het Belgische bestuur te laten werken met de grootste mate van zelfstandigheid.'

In feite had de bezetter eenvoudig de beste weg gekozen om zijn politiek ten uitvoer te leggen; ambtenaren die hun post in mei 1940 hadden verlaten, werden ontslagen, de pensioengerechtigde leeftijd werd verlaagd tot zestig jaar en de vrijgekomen plaatsen werden ingenomen door personen die in de gratie stonden bij de bezetter. Twaalf secretarissen-generaal waren in mei 1940 in functie; eind 1941 waren er inmiddels acht van hun post ontheven. In 1943 was in Vlaanderen drieënvijftig procent van de burgemeesters lid van het Vlaams Nationaal Verbond.

Alle economische activiteiten van het land werden ondergebracht in een net van nieuwe corporatieve organisaties; aan het hoofd daarvan duldde de bezetter alleen personen die het eens waren met de Nieuwe Orde. Op deze manier bereikte hij met een zoet lijntje wat — als het met geweld was gebeurd — bij het grootste deel van de Belgische ambtenaren en leiders op tegenstand zou zijn gestuit. Intussen werd België steeds meer en steeds openlijker geplunderd ten behoeve van de oorlogvoering. Het groeiend verzet van de bevolking maakte een einde aan het schijnbaar correcte optreden van de bezetter en de onderdrukking werd onmenselijker. Het land leed onder de honger, koude en deportatie. De secretarissen-generaal konden moeilijk de grens trekken tussen hetgeen nog aanvaardbaar was en wat niet. Tot aan het einde geloofden zij dat zij door aan te blijven België voor verschrikkelijke dingen hadden behoed.

De secretaris-generaal voor arbeid keurde eerst het rekruteren van vrijwillige arbeiders voor Duitsland goed, maar nam zijn ontslag toen de arbeidsplicht werd ingevoerd. Een collega van hem nam de taak op zich het verzet in het geheim financieel te steunen, terwijl hij officieel naar het pijpen van de veeleisende Duitsers danste.

De *Militärverwaltung* overwoog voortdurend of zij voordeel had van haar politiek van vrijwillige deelname van het Belgische bestuur. Zij probeerde haar politiek door een minimum aan concessies te laten voortduren. Inderdaad leverde die politiek haar arbeiders voor Duitse fabrieken naast eindprodukten en grondstoffen voor de Duitse industrie. Vanaf 1940 wist de *Militärverwaltung* echter dat zij niet kon rekenen op het Belgische bestuur voor het verwezenlijken van haar politieke dromen.

In juli 1944, aan de vooravond van de uiteindelijke ineenstorting, besloot Hitler de integratie voor te bereiden van België in het *Reich*. Hij verving het militaire bestuur door een *Zivilverwaltung*, maar zijn nederlaag maakte dat zijn moeite tevergeefs was.

België is noch voor leed, noch voor plunderingen gespaard gebleven. Daar het onmogelijk was voedsel uit het buitenland te betrekken — hetgeen in de oorlog 1914—1918 wel mogelijk is geweest — heeft het gewerkt aan zijn levensonderhoud. Er is het land veel ontnomen en weinig gegeven, maar het werd behoed voor de allerergste ellende. De bestuursstructuur bleef gehandhaafd en het herstel na de oorlog ging met niet al te veel moeite gepaard.

Centrum W.O. II Brussel

droegen van het vooroorlogse parlementaire bestel en unitarist waren gebleven.

Een andere oplossing zou zijn geweest het vormen van een Quisling-regering met steun van groepen en partijen die de Nieuwe Orde aanhingen, maar het militaire bestuur begreep al gauw dat de Rexisten in Wallonië te weinig invloed hadden en de Vlaamse nationalistenvoelden er niets voor borg te staan voor het herstel van een 'belgicistische' regering. Al spoedig werd de bezetter zich ook bewust van de moeilijkheden die de instelling van een dergelijke Belgische minderheidsregering zou hebben opgeroepen in het bestuursapparaat van het land.

De enig overblijvende weg werd gevolgd: de

'Militärbefehlshaber' Von Falkenhausen (links) samen met 'Gauleiter' Grohe, die hij tot rijkscommissaris voor burgerlijke aangelegenheden benoemde, en diens militaire 'tegenhanger', generaal Grase.

de secretarissen-generaal het land de ellende te kunnen besparen die het tijdens de Eerste Wereldoorlog had gekend.

De bezetter koesterde de wens duizenden mannen in te zetten voor niet-militaire doeleinden en was zich bewust van het feit dat het Belgische economische en administratieve apparaat veel beter zou draaien als de touwtjes in nationale handen waren; hij deed derhalve of hij tege-

OP ZOEK NAAR EEN HOOFD

LUC SCHEPENS

In de Belgische grondwet is geen rekening gehouden met een mogelijke krijgsgevangenschap van de koning. Wel voorziet artikel 82 in het geval van geestelijke of lichamelijke deficiëntie van de vorst. Door analogie heeft de Belgische regering zich in 1940 beroepen op dit artikel en op artikel 79 (dat de procedure aangeeft na het overlijden van de koning) om de bevoegdheden van het staatshoofd over te dragen aan de 'in raad verenigde ministers'. Tijdens de vergadering met de in Frankrijk verblijvende parlementsleden, op 31 mei in Limoges, kon de regering, tegen de algemene stemming in, voorkomen dat koning Leopold van de troon vervallen verklaard werd. De besprekingen eindigden met een motie waarin de parlementsleden onder meer 'de capitulatie schandvlekken waartoe Leopold III het initiatief heeft genomen en waarvoor hij verantwoordelijkheid draagt tegenover de geschiedenis'. Onder druk van de publieke opinie in het bezette gebied zouden eenenzeventig parlementsleden op 15 september de koning schriftelijk hun verontschuldiging aanbieden voor deze motie.

De houding van Leopold III werd begin juni door een tweetal factoren bepaald. In de eerste plaats zocht hij een rechtvaardiging van zijn beslissing de wapens neer te leggen en wilde hij de verklaringen van de regering logenstraffen als zou hij met de vijand hebben onderhandeld; in de tweede plaats wilde hij voor de duur van de oorlog een gedragsregel vastleggen. Reeds op 29 mei had hij door de juristen Devèze, Hayoit de Termicourt en Pholien een 'juridische consultatie' laten opstellen, die niet alleen de handelwijze van de vorst rechtvaardigde, maar ook het juridische statuut van de regering bevestigde onder verwijzing naar artikel 82 van de grondwet. Daardoor vormde dit memorandum bewust een compromis tussen koning en kabinet.

Op 1 juni stelde de koning zijn gedragsregel op. Zijn houding tegenover Duitsland bepaalde hij als volgt: '(Er zijn) geen onderhandelingen mogelijk, zolang het Belgische grondgebied niet ophoudt te dienen voor de vijandelijkheden.' Hij concludeerde 'dat het staatshoofd geen enkele politieke daad mag stellen, zolang het Belgische grondgebied voor krijgsverrichtingen dient.' Dit impliceerde dat de koning zijn politieke vrijheid van handelen meende te kunnen hernemen, bijvoorbeeld in geval van een (tijdelijke) Duitse overwinning in Europa, ongeacht of de strijd buiten Europa zou worden voortgezet door de geallieerden, die hij alleen had erkend als garanten van de Belgische on-

De houding van koning Leopold in de oorlog en de kloof die daardoor ontstond tussen hem en de regering, leidden tot een breuk in de Belgische publieke opinie, die tot na de oorlog doorwerkte.

afhankelijkheid. Het betekende geenszins een politiek van collaboratie, maar wel, zoals de latere diplomatieke stukken en interventies van 'het Hof' duidelijk bewijzen, een voortzetting van de vooroorlogse onafhankelijkheidspolitik.

In die geest werd de Duitse overheid langs verschillende zijden gepolst en zou de koning, na verscheidene mislukte pogingen, op 19 november 1940 in Berchtesgaden een ontmoet-

ting hebben met Hitler. Bij die gelegenheid informeerde Leopold of België zijn politieke zelfstandigheid zou terugkrijgen — een vraag waarop de Führer niet inging, omdat hij nog geen definitieve beslissing had genomen over de status van België.

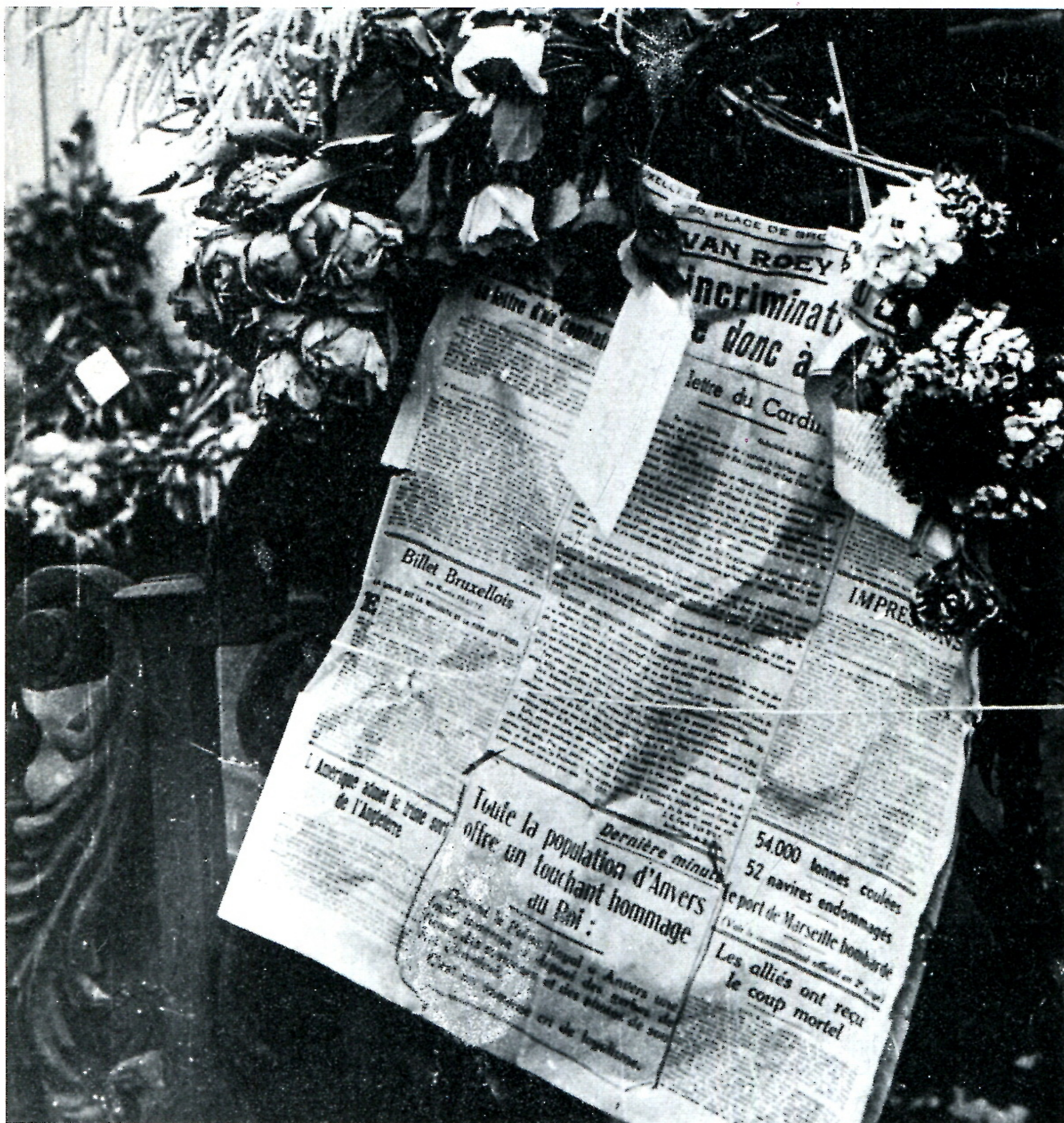
De Belgische regering die, in tegenstelling tot de koning, sinds 10 mei 1940 op het standpunt stond dat België door het inroepen van de hulp der geallieerden ook de morele verplichting op zich had geladen om met hen de strijd tot het uiterste voort te zetten, begon vanaf juni meer en meer te aarzelen. Niet alleen nuanceerde ze, voor een deel overigens uit politiek opportunisme, haar vroegere houding tegenover de koning, maar in haar midden kwamen vanaf 14 juni ook duidelijke meningsverschillen naar voren over de te volgen politieke lijn. Sommige ministers, zoals C. Gutt, M.-H. Jaspar en A. de Vleeschauwer, wilden na de dreigende Franse nederlaag de strijd voortzetten aan de zijde van Engeland. Anderen meenden dat ze het lot van de Franse regering moesten delen: naar België terugkeren en de koning hun ontslag aanbieden. Pierlot en Spaak konden geen definitief besluit nemen. De tegenstrijdige beslissingen volgden elkaar op onder invloed van de militaire situatie, van de mentaliteit van de Belgen in het bezette gebied en de herderlijke brief van 2 juni, waarin kardinaal Van Roey uitdrukkelijk het optreden van de koning goedkeurde en dat van de regering laakte. Invloed op de beslissingen van de regering hadden ook de vijandige houding van de Franse regering en de verklaringen van minister Baudhoun, die op 18 juni liet doorschemeren dat ook Engeland dacht aan een compromisvrede met Duitsland; de houding van de Britse regering, die weliswaar aandrang op een overtocht naar Engeland, maar hiervoor onvoldoende middelen ter beschikking stelde, en tenslotte de onduidelijke houding van de koning, die op 10 juni de regering documenten ter hand liet stellen waarin hij impliciet haar wettigheid erkende, maar op haar herhaalde verzoeken om richtlijnen of raadgevingen weigerde in te gaan met de verklaring dat 'men' (i.c. de koning) geen politieke daden stelt. Een verklaring die niet geheel met de waarheid strookte, zoals blijken zou op 6 september, toen de koning de minister van koloniën De Vleeschauwer uitdrukkelijk zou verbieden Belgisch-Kongo in de oorlog te betrekken. De Vleeschauwer had op 18 juni van zijn collega's uitgebreide volmachten ontvangen voor het bestuur van de kolonie en toestemming gekregen naar Engeland of de Verenigde Staten te vertrekken. Vanuit Bordeaux,

waar de regering toen gevestigd was, vertrok hij naar Portugal en arriveerde op 4 juli in Londen — net op tijd om te verhinderen dat de Britse regering een groep republikeinsgezinde Belgen erkende als de officiële vertegenwoordigers van België in de oorlog. Tot deze groep behoorden onder anderen Camille Huysmans, Max Buset, Isabelle Blume en Marcel-Henri Jaspar. De laatste was op 18 juni, zonder zijn collega's te verwittigen, naar Londen gevlucht. Hij werd onmiddellijk uit zijn ministeriële functie ontslagen en trachtte toen een tijdlang een soortgelijke rol te spelen als generaal De Gaulle. Intussen had de Belgische regering haar houding afgestemd op die van de Franse na de Frans-Duitse wapenstilstand (op 22 juni onder-

Spaak keerden terug naar hun medeministers, die op dat moment in Vichy waren, om hen over te halen individueel ontslag te nemen en in te stemmen met het vertrek van Pierlot en Spaak naar Londen. Eerst tegen het einde van augustus konden de twee mannen, zonder Frans visum, naar Spanje vertrekken, vanwaaruit ze na enige weken huisarrest konden ontsnappen naar Portugal. Op 22 oktober voegden ze zich bij Gutt en De Vleeschauwer in Londen en pas 6 december gaf Spaak, voor het eerst sinds maanden, richtlijnen aan de Belgische diplomatieke posten in het buitenland. Daarin stond dat de regering de strijd aan Britse zijde voortzette en dat dit niet strijdig was met de houding van de koning.

Centrum W.O. II Brussel

Centrum W.O. II Brussel

Boven: Hendrik de Man, raadgever van Leopold.

Geheel boven: minister Marcel-Henri Jaspar.

Rechts: de Belgische regering in Londen zond op 21 juli 1942 een boodschap aan het volk.

Links: ter gelegenheid van het neerleggen van de wapens legden vele Belgen bloemen en foto's bij het paleis te Antwerpen om hun loyaliteit tegenover de koning te tonen.

tekend en op 25 juni van kracht geworden). Ze verbood een ogenblik het vertrek van Belgische soldaten naar Engeland. Nadat ze in Bordeaux aan boord van de 'Baudouinville' tevergeefs gewacht had op een Duitse afvaardiging, probeerde ze langs verschillende wegen onderhandelingen uit te lokken. Tegelijkertijd bleef ze er bij de koning op aandringen haar ontslag te aanvaarden en in het bezette gebied een nieuwe regering te vormen. Alles tevergeefs. Op 2 augustus vond tenslotte in Le Perthus aan de Spaanse-Franse grens de beslissende ontmoeting plaats tussen minister De Vleeschauwer en drie van zijn collega's. De Vleeschauwer slaagde erin C. Gutt over te halen onmiddellijk met hem naar Londen te vertrekken. Pierlot en

De kloof tussen koning en regering veroorzaakte ook een breuk in de Belgische publieke opinie. De bevolking in het bezette gebied had unaniem de beslissing van de koning toegejuicht om de strijd te staken. De radioboodschappen van Reynaud en Pierlot (die de Belgen vaak verwarden) voelde ze aan als een onrechtvaardige belediging van het leger en zijn opperbevelhebber, de koning. Het stijlvolle, gedisciplineerde en vriendelijke optreden van de Duitse troepen, dat schril afstak tegen de bandeloze terugtocht van de Franse en Belgische legers en de brutaliteit van de Britten, had de Belgen moreel ontwapend. De triomftocht van de *Wehrmacht* in Europa overtuigde sommigen ervan dat het uur van de Nieuwe

Orde was aangebroken. Hendrik de Man, voor en na de wapenstilstand vriend en raadgever van de koning, publiceerde op 28 juni (naar sommigen beweren met instemming van de koning) een manifest dat door de Duitse censuur werd verboden, maar dat in een lokale krant toch door de mazen glipte en daardoor bekendheid verwierf. In dit manifest maakte De Man een einde aan 'de politieke rol van de Belgische Werklieden Partij' en riep hij op tot eensgezindheid rondom de koning. Tot de arbeiders zei hij: 'Geloofd niet dat gij weerstand moet bieden aan de bezetter; aanvaardt zijn overwinning en poogt er lessen uit te trekken om er een uitgangspunt van te maken voor een nieuwe sociale vooruitgang.' En: 'Voor de werkende klassen en voor het socialisme is deze ineenstorting van een verschrompelde wereld een bevrijding.'

Dit document, dat naar de letter en in de geest van de steller een stuk was van bespiegelende aard, werd onmiddellijk geïnterpreteerd als een oproep tot collaboratie. De hofdignitarissen vonden het nodig overal in het land contacten te leggen en hun toehoorders ervan te overtuigen dat De Man tijdens zijn rondreizen niet optrad als spreekbuis van de koning. Na overleg met Léon Degrelle ging De Man op

20 augustus in Berlijn aandringen op vrijlating van de koning om deze in staat te stellen in bezet gebied een regering in te stellen. Op 10 september zou hij zich echter tegenover de kabinetschef van de koning voortaan tegenstander verklaren van enige politieke actie van de vorst.

Het optreden van De Man viel samen met een hele reeks initiatieven van zeer uiteenlopende oorsprong, die alle tot doel hadden het land weer te voorzien van een effectieve bewindsploeg met politieke bevoegdheden. *Conditio sine qua non* hiervoor was de invrijheidstelling van de koning. Maar de koning wees deze voorwaarde van de hand, waardoor al deze initiatieven strandden.

Het uitblijven van een Britse nederlaag, de toenemende economische druk van de bezetter, het opheffen door deze laatste van de buitenlandse diplomatieke vertegenwoordiging in Brussel — zoals in Den Haag, Luxemburg en Oslo — de officiële verklaring dat er voor de Führer 'geen Belgische regering bestaat' (18 juli) en tenslotte de onhandige poging van de Duitsers verdeeldheid te zaaien onder de Belgen door het vrijlaten van de Vlaamse krijgsgevangenen spoorden echter meer en meer aan tot voorzichtigheid.

De terugkeer van de vluchtelingen uit Frankrijk en hun verklaringen over de eerlijke inzichten van de regering tegenover de koning oefenden een heilzame invloed uit op de verstandhouding

tussen Belgen uit 'binnen- en buitenland'. De allesbehalve patriottische campagne van de collaborerende pers, die in vele gevallen de namen en de apparatuur van de vooroorlogse bladen usurpeerde, en het aarzelend begin van de eerste verzetsorganisaties droegen bij tot een geleidelijke ommekeer in de openbare mening in het najaar van 1940. Deze ommekeer kwam voor het eerst duidelijk aan het licht door de clandestiene, want verboden hulde die op 11 november in het gehele land gebracht werd bij de gedenktekens van de Eerste Wereldoorlog. De overgrote meerderheid van de Belgen had gekozen voor het passief verzet, naar het voorbeeld van de vorst en in overeenstemming met de regering in Londen.

21 JULI

Een Boodschap van de Belgische Regeering aan de Bevolking in het Bezette Land

BELGEN,

VOOR de tweede maal, onder de bezetting, is het de verjaring van ons Nationaal Feest.

Deze dag kan geen dag van feestviering zijn; hij weze dan een dag van overpeinzing.

Op 10 Mei 1940 heeft Duitschland, spijs zijn plechtige beloften en spijs de bestaande verdragen, op laffe wijze België overrompeld.

Zonder oorlogsverklaring, zonder ultimatum, zonder eenige gegronde reden, heeft het zijn vliegers over ons land gezonden om er dood en vernieling te brengen.

Gedurende 18 dagen werden onze steden gebombardeerd, onze dorpen en velden verwoest, onze mensen vermoord.

Gedurende 18 dagen verdedigde ons leger voet voor voet der vaderlandschen bodem.

Omsingeld, gescheiden, beroofd van ammunitie, bestookt door een overmachtig luchtleger, was ons Leger, het degelijkste dat wij ooit hebben gehad, verplicht zich over te geven.

Doch de strijd is niet geëindigd.

De Koning, die gevangen is, sterkt de gemoederen door zijn aanwezigheid. Hij is het symbool van het lijdelijk verzet, het beeld van België dat gevangen, doch niet getemd is.

De Regeering die, op 10 Mei, van de Natie de opdracht heeft gekregen om den strijd tot de overwinning voort te zetten, vervult deze taak in Engeland.

De omstandigheden zijn niet gunstig, de middelen zijn

beperkt, doch de Regeering handelt.

Zij moet leven, want zij is het symbool van het onafhankelijke en vrije België.

Al de krachten die zij nog bezit, het leger, de koopvaardij, de rijkdom van Congo gebruikt zij ten behoeve van de gemeenschappelijke zaak.

Naarmate de oorlog vordert, wordt zijn beteekenis duidelijker. De zege van Duitschland ware voor de volkeren van Europa een schandelijke slavernij.

De zege van Engeland en van zijn bondgenooten beteekent de mogelijkheid, voor ieder land, om tot den heropbouw van Europa bij te dragen.

Na 22 maanden oorlog, is ons vertrouwen onaangetast: Engeland zal den oorlog winnen en zijn overwinning zal de onze zijn.

Er komt een dag dat, te Brussel, onze driekleur de hakenkruisvlaggen vervangen zal. Eensgezind zal het volk terug aan het werk gaan. België zal deze harde beproeving te boven komen; het zal zijn binnenlandsche twisten vergeten en al zijn krachten op den vooruitgang richten.

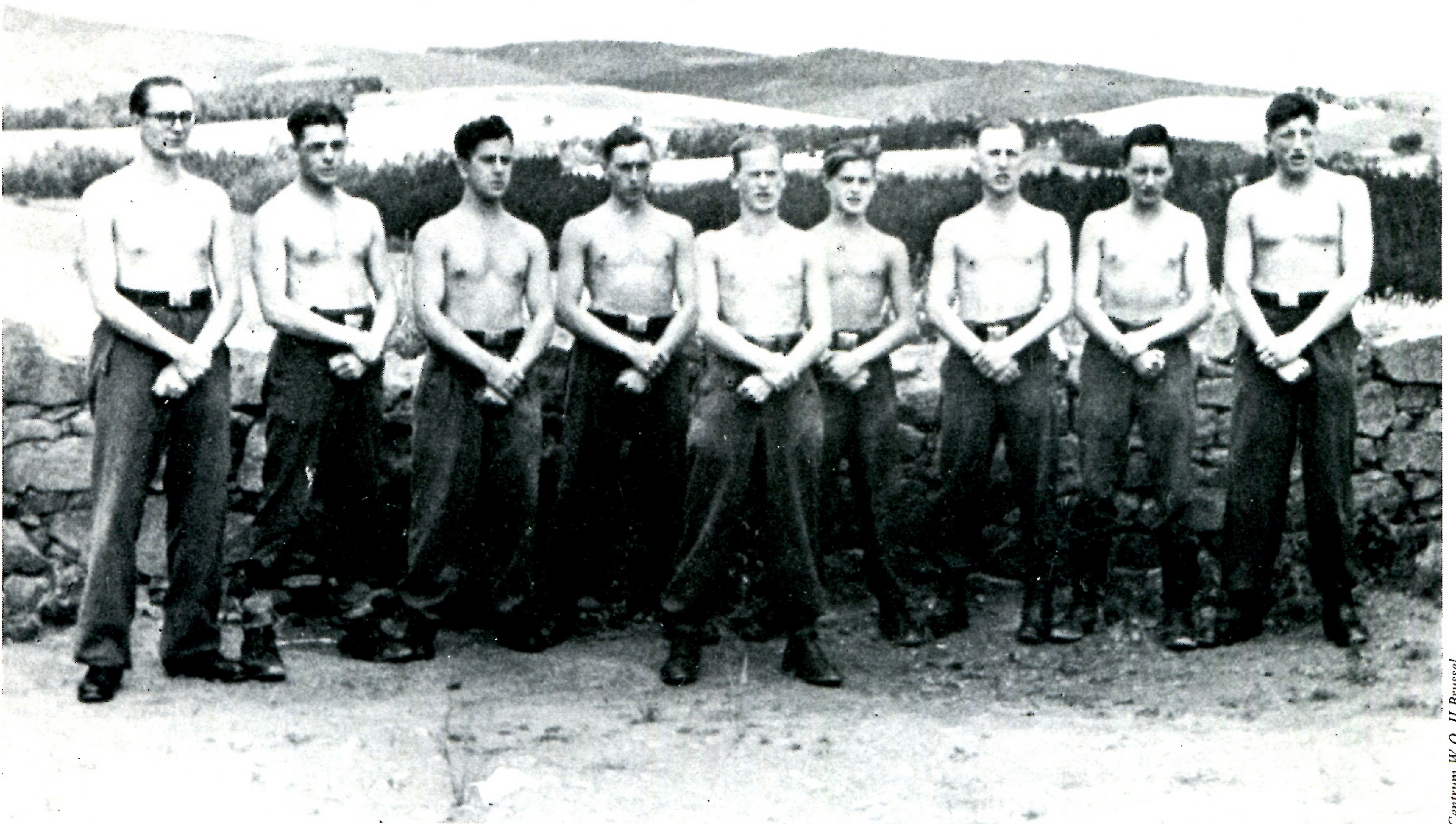
Laten wij allen, onvrije en vrije Belgen, spijs afstand en scheiding, deze verjaring van onze onafhankelijkheid vieren. Laten wij, voor een oogenblik, onze zorgen, onze beproevingen, het zwaar-drukkend heden vergeten. Laten wij in den geest vereenigd zijn en samen dezen eenvoudigen zin herhalen die de samenwerking is van onzen vurigsten wensch:

Leve België!

DE VLAAMSE KWESTIE
EN DE COLLABORATIE

**DIETSE VLAG
DUITSE LADING**

ELS DE BENS

Centrum W.O. II Brussel

Na de bezetting van België bleken het VNV (Vlaamsch Nationaal Verbond) en DeVlag (*Deutsch-Vlämische Arbeitsgemeinschaft*) bereid met de Duitse overheid samen te werken. Het VNV was op 3 oktober 1933 opgericht: een Vlaams-nationalistisch gerichte beweging, die in feite was voortgekomen uit de in 1932 uiteengevallen Frontpartij. De leiding ervan berustte bij Staf de Clercq. Het VNV was erin geslaagd zich te ontwikkelen tot een eenheidsbeweging, waarin alle soorten Vlaamse-nationalistische groepjes verenigd werden (met uitzondering van het Verdinaso). Als antiparlementaire pressiegroep streefde het VNV een radicale oplossing van de Vlaamse problemen na. Reeds voor de oorlog werd het VNV in

zekere mate beïnvloed door het fascisme. De aantrekkingskracht die het nationaal-socialisme op het VNV uitoefende, was gedeeltelijk een gevolg van een psychologische kettingreactie: angst voor communisme en anarchie, de algemene malaise tegenover de democratie, economische crisistoestanden en vooral een verdrukt nationalisme hebben deze fascistische tendentie in de hand gewerkt. Hoewel het VNV zich een autoritaire stijl aanmat, bleef het zich vooral bekommeren om het Vlaams-nationaal eisenprogramma. De beweging had een groeiend succes en behaalde bij de parlementsverkiezingen van 1939 zeventien zetels in de Kamer en twaalf in de Senaat. Reeds in juni 1940 overhandigde Staf de

Clercq de Duitse bezetter een nota, waarin hij zich bereid verklaarde tot samenwerking. In feite hervatte het VNV zijn politieke bedrijvigheid met de heruitgave op 13 juni 1940 van 'Volk en Staat', het officiële dagblad van het VNV. Ter verantwoording verklaarde de redactie: 'Wij zijn noch stuurloos noch terneergeslagen'. Ze wees erop dat Vlaanderen de gemeenschap van de westerse democratieën verliet en zich voegde in de rangen van het nationaal-socialisme.

Inmiddels was het VNV begonnen overal in het land openbare bijeenkomsten te beleggen. In zijn redevoering van 10 november 1940 prees Staf de Clercq openlijk het nationaal-socialisme en stelde hij zijn beweging ter beschikking

van de Duitse bezetter. Het VNV werd vervolgens in een nieuw, autoritair kleed gestoken. De Vlaams-nationalisten kregen plotseling militaristische allures; ze werkten met uniformen, vaandels en massale optochten en vooral de militaire en paramilitaire organisaties (Dietse Militie, Zwarte Brigade en vanaf mei 1941 de Fabriekswacht) hadden een stijgend succes. In augustus 1941 ondertekende De Clercq zelfs een akkoord met *SS Hauptsturmführer* Leib, waardoor het VNV onder haar leden soldaten zou rekruteren voor het oostfront. Het zogenaamde Vlaamsch Legioen trok met duizenden VNV'ers naar het oosten om er samen met anderen 'de strijd tegen het communisme' aan te binden. Ook was het VNV bereid personeel te leveren voor Duitse organisaties als de *Organisation Todt*, het NSKK (*National-Sozialistische Kraftfahr Korps*) en de Arbeidsdienst. In België zelf bekleedden tal van VNV'ers officiële functies en hielpen ze de *Militärverwaltung* bij de herorganisatie van het Belgische bestuursapparaat.

Centrum W.O. II Brussel

Howel het VNV slechts een minderheid van de bevolking vertegenwoordigde, steeg het ledental tijdens de oorlogsjaren; in maart 1942 werden ongeveer honderdduizend nieuwe leden geregistreerd. Onder hen bevonden zich overtuigde Vlaams-nationalisten, maar ook een aantal opportunisten die overtuigd waren van de Duitse overwinning en zich daarom een lidmaatschapskaart van het VNV aanschafte. Ten gevolge van de heftige campagne tegen het bolsjewisme, die in Vlaanderen onder meer werd gevoerd door de lagere geestelijkheid, lieten veel Vlamingen zich overhalen tot inlijving in het Vlaamsch Legioen.

De Duitse bezetter willigde een aantal wensen van het VNV in, ondermeer de vrijlating van Vlaamse krijgsgevangenen, toepassing van de taalwetten en de benoeming van een aantal Vlamingen in overheidsfuncties. Het VNV rekende er bovendien op dat het door de Duitsers zou worden erkend als de officiële eenheidsbeweging in Vlaanderen. Ten gevolge van de tussenkomst van de *Militärverwaltung* werden inderdaad op 11 mei 1941 Rex-Vlaanderen (de Vlaamse afdeling van de Rex-beweging van Degrelle) en het Verdinaso (Verbond van Dietsche Nationaal-Solidaristen) met het VNV versmolten.

Het Verdinaso, waarvan leider Joris van Severen was omgekomen tijdens het bloedbad van Abbeville, raakte nu innerlijk verdeeld in een aantal elkaar bestrijdende groepen. De belangrijkste daarvan waren de 'dietsers', die de Groot-Nederlandse gedachte voorstonden, en de 'annexionisten', die streefden naar aansluiting bij Duitsland. In juli 1940 had de bezetter het Verdinaso toestemming gegeven zich als politieke partij te herenigen. Tussen Van Severens opvolger Thiers (dietsse richting) en J. François (annexionistische richting) ontstond nu een machtsstrijd die eindigde met het ontslag van Thiers. Het akkoord met het VNV bracht slechts ogenschijnlijk een eenheid tot stand, omdat nu dietsers, annexionisten en federalisten (Vlaanderen los van Wallonië) het met elkaar moesten zien te vinden.

Het VNV had met dit akkoord bereikt dat de Duitsers het VNV erkenden als de enige politieke beweging in Vlaanderen. In de bepalingen van het akkoord stond onder meer dat het VNV 'zich tot doel stelt de vestiging van

Centrum W.O. II Brussel

Links: Vlaamse SS-vrijwilligers kwamen op 11 juli 1944 'in het natuurlijk kader van een zomersch landschap' bijeen om ter gelegenheid van het 'Vlaamsch Nationaal Feest' te luisteren naar dit spreekkoortje.

Geheel boven: Jef van de Wiele, leider en een van de oprichters van DeVlag, tijdens een toespraak in 1944. Van de Wiele weigerde in 1942 zijn kleine organisatie te laten samenwerken met het wat minder extreme VNV.

Boven: Staf de Clercq, de 'leider' van het Vlaamsch Nationaal Verbond. In juni 1940 verklaarde hij zich bereid tot samenwerking met de Duitsers en het nationaal-socialisme.

de nationaal-socialistische orde in Vlaanderen'. Een volgend artikel beklemtoonde echter dat 'deze orde alleen tot stand kan worden gebracht op den grondslag van een zuiver en waarachtig volksch bewustzijn, hetwelk voor het volk in Vlaanderen inhoudt: het besef van zijn Nederlandsch-Dietsch karakter'. Tot grote ergernis van de bezetters begon het VNV steeds meer aan te dringen op waarborgen inzake het toekomstig lot van Vlaanderen. Hoewel het VNV zelf innerlijk verdeeld was over deze netelige kwestie, won de dietsse richting geleidelijk aan veld. Een federalistisch België werd gezien als een eerste stap naar de verwerkelijking van het Groot-Nederlandse ideaal. Reeds in augustus 1941 drong het VNV aan op

een duidelijk standpunt van de Duitse bezetter in deze kwestie. De *Militärverwaltungschef* Reeder stuurde de VNV-vertegenwoordigers de mist in met het dubbelzinnige antwoord dat de *Militärverwaltung* geen 'dietsse staat' wilde creëren, maar evenmin een annexatiepolitiek voerde. De dietsse ideeën ergerden de Duitse overheid wel en in oktober 1941 werd elke polemiek in de pers over het toekomstig lot van Vlaanderen en in het bijzonder elk commentaar op dietsse 'plannen' verboden. De *Propaganda Abteilung* zou zelfs strenge sancties toepassen op het gebruik van het woord 'diets'. Het wantrouwen onder de VNV'ers groeide door dat alles voortdurend. Een vastomlijnd plan over de toekomst van Vlaanderen bleef uit

en de Duitsers schenen 'zich weinig te bekommeren om de Vlaamse grieven. Voor het VNV was het een slag in het gezicht, toen de vrijwilligers van het Vlaamsch Legioen zonder meer werden ingelijfd bij de *Waffen SS*. Hierin zag men het bewijs dat de Vlamingen niet als een zelfstandig volk werden beschouwd, maar als 'geannexeerde' Duitsers (zogenaamde *Volksdeutsche*) werden behandeld. Aan het oostfront ondergingen de Vlamingen een soortgelijke vernedering als destijds aan de IJzer. De brieven die de leider van het Vlaamsch Legioen, R. Tollenaere, kort voor zijn dood schreef aan H. Elias (die in oktober 1942 leider van het VNV werd na de dood van Staf de Clercq) zijn bijzonder bitter van toon en onthullen een

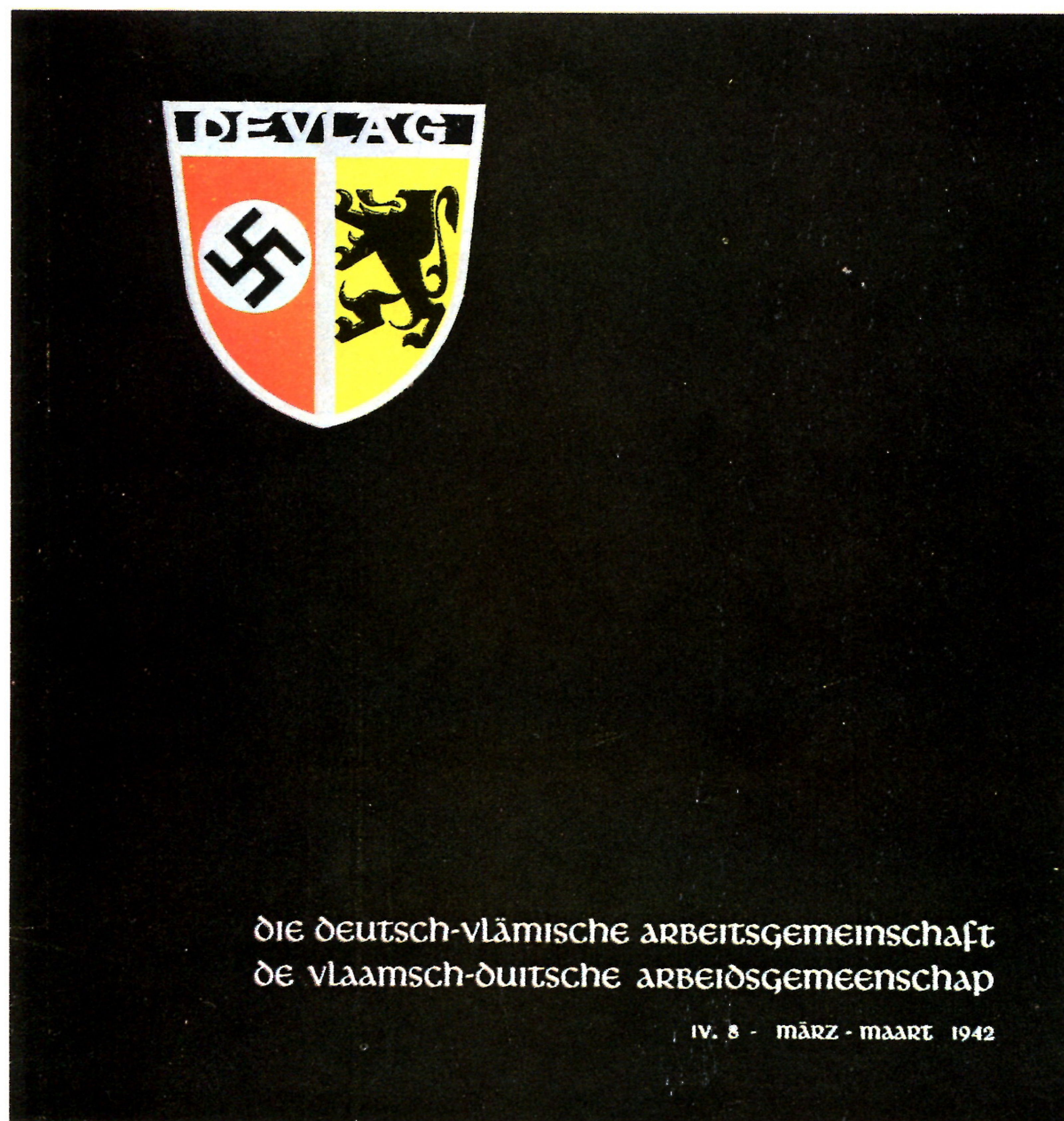
VNV te verdringen. DeVlag was in 1936 opgericht door J. van de Wiele en R. Wilkening. Aanvankelijk had de vereniging een cultureel doel, namelijk het bevorderen van de culturele contacten tussen Vlaamse en Duitse intellectuelen. Tijdens de bezetting streefde DeVlag er onder leiding van Van de Wiele naar met de steun van de SS een politieke rol in Vlaanderen te spelen. Weliswaar had de SS in Vlaanderen de 'Algemeene SS' opgericht, maar al spoedig bleek dat deze organisatie niet in staat was een politieke rol te vervullen. In september 1941 besloot de SS dan ook een poging te doen DeVlag uit te bouwen tot een machtige politieke groep. DeVlag kreeg van de SS rijklijk financiële steun, beschikte over een eigen

H. Jungclaus, onomwonden dat het VNV had afgedaan en dat DeVlag de toekomst van Vlaanderen zou bepalen. DeVlag stond een volledige annexatie van Vlaanderen bij het Derde Rijk voor. De organisatie begon steeds meer te intrigeren in VNV-kringen en zelfs in het Vlaamsch Legioen doken DeVlag-agenten op die probeerden de Vlamingen voor de SS-zaak te winnen. Jef van de Wiele zou er in slagen zich meester te maken van het NSJV, de jeugdorganisatie van het VNV.

Het VNV legde zich echter niet bij deze situatie neer en tussen beide groepen ontstond een scherp conflict. Op 31 maart 1942 trachtte Reeder de gemoederen te bedaren en ontbood hij Van de Wiele om hem over te halen tot een

Links: het tijdschrift van DeVlag, de 'Deutsch-Vlämische Arbeitsgemeinschaft' van Jef van de Wiele. In tegenstelling tot het VNV wenste DeVlag aansluiting bij Duitsland.

Rechts: wervingsaffiche voor het 'Vlaamsch Legioen', waarin onder meer duizenden VNV'ers tot 1943 naar het oostfront trokken.

Collectie J. de Vos

diepe ontgoocheling: geen Vlaamse officieren of onderofficieren en zelfs geen Vlaamse aalmoezenier of geneesheer. Aan het oostfront werd zelfs het VNV-blad 'Volk en Staat' tot verboden lectuur verklaard. Vooraanstaande VNV'ers richtten protestbrieven aan de Duitse overheid en sommigen boden hun ontslag aan; Elias benadrukte herhaaldelijk dat de Vlamingen hun zelfstandigheid wensten te behouden en weigerden door het Derde Rijk geannexeed te worden. In 1943 besloot hij geen soldaten meer te rekruteren voor het oostfront.

De radicale groep DeVlag, die vanuit Duitsland vooral werd gesteund door de SS, achtte in 1942 het moment gekomen voor een poging het

militie (1500 manschappen) en zijn 'Veiligheidskorps' onder leiding van Verbelen werkte samen met de *Gestapo*. Hoewel het een relatief kleine organisatie was (niet meer dan ongeveer 1800 leden) bezat DeVlag een eigen dagbladpers ('Het Vlaamsche Land' en 'De Gazet') en een belangrijke periodieke pers ('De Vlag' en 'Balming'). De *Militärverwaltung*, die als *Wehrmacht*-organisatie afwijzend stond tegenover de SS, steunde als tegenwicht het VNV. Naarmate echter het VNV steeds meer aandrang op een definitieve regeling voor Vlaanderen en naarmate bovendien de macht van de SS toenam, werd de *Militärverwaltung* gedwongen zich van het VNV te distantiëren. In juli 1942 verklaarde de *SS-Gruppenführer* in Vlaanderen,

gematigder standpunt — hetgeen hem niet lukte. In mei 1943 schreef Elias Reeder een brief waarin hij de grieven van het VNV uiteenzette. Na de oorlog zou Elias verklaren dat hij meerdere malen heeft overwogen het VNV te ontbinden. In juni 1943 werd de VNV-leider ontboden bij SS-leider Gottlob Berger in Berlijn, die de Belg probeerde over te halen zijn standpunt te herzien en vrede te sluiten met DeVlag. Deze poging was echter tevergeefs, waarna de Duitsers het conflict tot een oplossing probeerden te brengen tijdens een onderhoud tussen Himmler en Elias op 27 februari 1944. Elias eiste toen dat de Vlamingen erkend zouden worden als een zelfstandig volk en dat DeVlag zich weer zou beperken tot haar vroegere culturele activiteiten. De Duitsers negeerden die eisen echter en DeVlag kwam als overwinnaar uit de strijd te voorschijn. Wat men in VNV-kring reeds geruime tijd had gevreesd, was nu harde werkelijkheid geworden. In Berlijn stond men onverschillig tegenover de Vlaamse problemen en Vlaanderen stond op de lijst van te annexeren gebieden. Na de bevrijding zou het VNV trouwens een laatste bewijs krijgen van de ware bedoelingen van de Duitsers. Op 6 december 1944 werd Jef van de Wiele uitgeroepen tot Führer der Vlamingen en werd de *Reichsgau Flandern* in het leven geroepen. De VNV'ers beseften toen ten volle dat hun organisatie door de Duitsers was misbruikt. Met vage beloften had men de naïeve VNV'ers zand in de ogen gestrooid. Het VNV ging een roemloos en droevig einde tegemoet. Het had gehoopt via collaboratie de Vlaamse zaak te kunnen dienen, maar die tragische vergissing zou de Vlaamse beweging duur te staan komen. Het extreme DeVlag was veel verder gegaan. Gedreven door machtswellust deinsden zijn voormannen niet terug voor het streven Vlaanderen volledig te laten opgaan in het Derde Rijk en zo meteen het Vlaams-nationalisme te verraden. Maar de publieke opinie had na de oorlog geen oog voor de diepgaande verschillen tussen VNV en DeVlag. Leden van beide organisaties werden allen over dezelfde kam geschoren: het publiek beschouwde hen zonder meer als verraders.

Vlaamingen op!

TREEDT AAN IN:
 SS-STANDAARD
 "WESTLAND"
 SS-VRIJWILLIGERS
 LEGIOEN "VLAANDEREN"

MELDT U AAN BIJ: ERGÄNZUNGSSTELLE
 "FLANDERN" DER WAFFENSS
 ANTWERPEN - KON. ELISABETHLEI, 22
 V.N.V.-ZWARTE BRIGADE
 N.S.J.V. - DE VLAG
 SS-VLAANDEREN

SS.P.K.FRANS VAN IMMERSEEL

STEENLAND, P.V.B.A. DRUKKERIJ-UITGEVERIJ (VAN ACKER) JAN BLOCKSTRAT 40, SCHAAKBECK BRUSSEL

VRIJ VAN ZEGEL

ERGÄNZUNGSSTELLE "FLANDERN" DER WAFFENSS - ANTWERPEN, KON. ELISABETHLEI, 22

DE HOUDING VAN DE
BELGISCHE SAMENLEVING

VERZET IN BURGER

PROF. DR. JACQUES WILLEQUET

Bij het begin van de Duitse bezetting voelde de Belgische bevolking zich overdonderd en onder de voet gelopen. Al heel spoedig echter nam ze een kritisch afwachtende houding aan en al in november 1940 begonnen de haatgevoelens te groeien, die echter vaak verborgen bleven achter een masker van onverschilligheid. De loop van de militaire gebeurtenissen in het buitenland en de steeds knellender onderdrukking in eigen land schiepen een diepe kloof tussen de grote meerderheid van de bevolking die de zich actief verzettende minderheid gunstig gezind was, en een andere minderheid, die van de collaborateurs. De onderdrukking door de nazi's was totaal en uitte zich in velerlei vormen, waardoor de ver-

militaire verzet bespreken; verzetsdaden dus die ondernomen werden door groeperingen uit het maatschappelijk leven, uit de kerkelijke wereld, uit de beroepsgroepen, et cetera. De verschillende organisaties die deel uitmaakten van het verzet en zich aansloten bij het op 5 maart 1941 opgerichte Onafhankelijkheidsfront, werden daardoor in zekere zin geïnstitutionaliseerd. 'Solidariteit' was het Rode Kruis van het OF; het hielp de slachtoffers van de onderdrukking, hun gezinsleden, de verzetsstrijders en de onderduikers. De 'syndicale strijdcomités' zorgden voor de clandestiene herleving van de werknemersbonden door een strijd te voeren op twee niveaus. Ze voerden op de eerste plaats een negatieve strijd met als doel

nazi-ideeën en om passende parolen te verspreiden. De verdienstelijkste van deze bij het Onafhankelijkheidsfront aangesloten groepen was ongetwijfeld het 'Joods Verdedigingscomité', dat eind 1941 in het leven werd geroepen. Een eerste taak van dit comité was te waarschuwen tegen de 'Vereniging der Joden in België', die op Duits bevel was opgericht om de nazi's als werktuig te kunnen dienen. Alleen al het Verdedigingscomité (ook andere verzetsbewegingen waren op dit terrein werkzaam) slaagde erin drieduizend kinderen en twaalfduizend volwassenen op veilige plaatsen te verborgen, te voeden, op alle mogelijke manieren te helpen en tenslotte te redden van een afschuwelijk einde.

Centrum W.O. II Brussel

Boven: in opschriften als deze (een V-teken, en de letters RAF) kwam het eerste Belgische verzet tot uiting.

Rechts: met een pot niet al te handig weggesmeten witte verf besmeurden onbekenden deze oproep voor het Waals Legioen.

Links: 21 juli 1941 werd een massale demonstratie tegen de Duitse bezetter. Deze menigte kon in Brussel geen plaats meer vinden op de Martelarenplaats en hield toen een spontane betoging op de Adolphe Maxlaan.

zetsbeweging gedwongen was zich te bedienen van de meest uiteenlopende vormen. Alles moest in het werk worden gesteld om de burgers zowel geestelijk als lichamelijk te beschermen. Het waren in het algemeen dezelfde moedige figuren en groepen die deze strijd met zijn duizend-en-één facetten aangingen, en daarom is het bijna onmogelijk een grens te trekken tussen het burgerlijk en het militair verzet. In deze bijdrage zullen we uitsluitend het niet-

Centrum W.O. II Brussel

de ontregeling van de UTMI — de enige vakbond van de Nieuwe Orde en een organisatie waarin, naar men zei, de arbeiders slechts twee rechten hadden: betalen en hun mond houden. Deze ontregelingsactie werd een volledig succes. Op de tweede plaats waren de strijdcomités ook actief in de weer: ze slaagden erin stakingen te organiseren en moedigden sabotage van het productieproces aan. Het 'Leraarsverbond Officieel Middelbaar Onderwijs', 'Enseignement', 'Het Vrije Recht', 'Médecine libre', de 'Boerenbeweging tegen de Bezetter' en andere organisaties brachten verontruste vakgenoten binnen het raam van hun eigen werkterrein bijeen om het democratisch ideaal te verdedigen, hun leden te behoeden voor besmetting door de

Op het gebied van het onderwijs hadden de nazi's het vooral gemunt op de vier universiteiten van het land. Luik en Gent waren rijksuniversiteiten en als zodanig weerloos, omdat ze geen enkele zelfstandigheid bezaten. Het verzet was er even sterk als elders, maar kon zich alleen in persoonlijke vorm manifesteren; dit bleek bijvoorbeeld in 1943, toen het militaire bestuur de lijsten probeerde te bemachtigen van studenten die eventueel in aanmerking kwamen om ingezet te worden in het kader van de arbeidsinzet. Over Leuven zullen we verderop spreken bij de behandeling van het godsdienstig verzet. Brussel tenslotte was een particuliere instelling, een universiteit met een liberale en hartstochtelijk democratische geest — wat vol-

gens de nazi-terminologie dus wilde zeggen dat ze besmet was met invloeden van joden en vrijmetselaars. Brussel was dus de eerste universiteit die zou moeten verdwijnen. Tijdens het academische jaar 1940—1941 verzette de raad van bestuur zich hardnekkig tegen de bevelen en voorschriften van de door de Duitsers benoemde hoge commissaris. Toen deze laatste in november 1941 de benoeming tot hoogleraar wilde doordrijven van een man die wegens zijn antipatriottische houding in 1914—1918 was veroordeeld, besloot de raad van bestuur onmiddellijk en met algemene stemmen de colleges te staken. De universiteit bleef gesloten; de arrestatie van een aantal curatoren kon daar niets aan veranderen. En als men de traditionele

Mercier. Al meteen bij het begin van de tweede bezetting stelden de bisschoppen alles in het werk om het wezenlijke te bewaren. Ze deden dat voorzichtig, maar vastberaden. Processies werden niet meer gehouden om er geen toestemming voor te hoeven vragen. Men weigerde missen op te dragen voor de strijders die aan het oostfront waren gevallen, onder het voorwendsel dat dit 'politieke demonstraties' zouden zijn. 'Ieder die in het bezit is van zijn volle verstand', zo schreef kardinaal Van Roey, 'begrijpt dat zij niet over één kam geschoren kunnen worden met Belgische soldaten.' Aan de andere kant werden de verbodsbepalingen verdraaid en ontdoken, als het ging om soortgelijke plechtigheden ter ere van gefusilleerde

van rijkssubsidies en van de bijdragen der gelovigen; als men hem een geldboete liet betalen, zou de kerk een beroep doen op de offervaardigheid van de gelovigen onder vermelding van de redenen waarom het ging. De Duitsers drongen toen niet verder aan.

Op 20 mei 1942 sprak landvoogd Von Falkenhäusen zijn grote verbazing uit over het stilzwijgen van de kerk, terwijl ze de oorlog tegen de bolsjewisten toch eigenlijk zou moeten toejuichen. In zijn antwoord van 5 juni verwees Van Roey naar het herderlijk schrijven dat een jaar tevoren in Fulda was uitgegeven door dertig kardinalen en bisschoppen ten oosten van de Rijn. Als de leiders van de Duitse kerk verontrust zijn door de situatie waarin het christendom in Duitsland is terechtgekomen, zo zei hij, hoe zou de Belgische kerk zich dan optimistisch kunnen tonen? Het is dan ook onmogelijk deze oorlog te beschouwen als 'een kruistocht voor de christelijke beschaving'; deze beschaving wordt weliswaar bedreigd, maar dan door veel directere gevaren, 'die niet uitgaan van het Russische bolsjewisme'. Bovendien zijn de Belgische katholieken ook nog vaderlandslievend. Tot op heden heeft nog geen enkele Duitse gezagsdrager hun enige zekerheid kunnen geven over de toekomst van hun land, terwijl de andere oorlogvoerende naties daarentegen zich hieromtrent wel hebben uitgesproken.

Het is bekend dat de Belgische kerk een omvangrijk geheel van onderwijsinstellingen onder haar hoede heeft, met als voornaamste de universiteit van Leuven. Vanaf het allereerste begin verzette de kerk zich tegen het recht van toezicht dat de Duitsers zich wilden toeëigenen bij de benoeming van hoogleraren; ze dreigde dat de Duitsers daarmee een conflict riskeerden met Rome. Ook negeerde ze de voorstellen om tot uitwisselingen met Duitse universiteiten te komen. In juni 1943 spitte het conflict zich toe, toen de toenmalige rector, mgr. Van Waeyenbergh, weigerde de *Kommandantur* de lijst met ingeschreven studenten te overhandigen. Het Duitse opperbevel beantwoordde deze weigering met het zeer ernstige dreigement dat de universiteit gesloten zou worden. De studenten zouden zich nergens anders kunnen laten inschrijven en zouden naar Duitsland worden gedeporteerd, en zo dat niet zou lukken, zouden hun familieleden verantwoordelijk worden gesteld. Na een pijnlijk gewetensconflict

Links: kardinaal Van Roey, onder wiens leiding de Belgische kerk zich zo goed als mogelijk tegen de Duitsers verzette.

Rechts: de proclamatie waarmee de burgemeester van Brussel bekendmaakte niet uit vrije wil te zijn afgetreden.

Centrum W.O. II Brussel

rivaliteit kent tussen de universiteiten van Brussel en Leuven, kan men gerust spreken van een gebaar van bewonderenswaardige solidariteit, toen Leuven haar poorten wijd openzette voor de Brusselse studenten — en die poorten tot het einde van de bezetting ook voor hen openhield.

In Duitsland staat de kerk veel verder van de politiek verwijderd dat de katholieke kerk in België, hetgeen al ten dele een verklaring vormt voor de moeilijkheden die de bezetter in de periode 1914—1918 had gekend met kardinaal

landgenoten en omgekomen Engelse vliegers. Toen de kerkklokken werden gevorderd, regende het protesten en werd dit besluit op alle mogelijke manieren gesaboteerd, terwijl het gewone volk in Vlaanderen het versje bleef herhalen: 'Wie met klokken schiet — wint den oorlog niet'. In mei 1942 publiceerde Van Roey een plechtige boodschap waarin hij protesteerde tegen de deportatie van arbeiders. Toen de Duitsers hem dreigden met een geldboete, antwoordde hij waardig dat de Belgische kerk niet over eigen bezittingen beschikte en dat ze leefde

antwoordde de rector dat, indien de gehele universiteitsgemeenschap 'tijdelijk getroffen' zou worden, 'zij aan dit machtsmisbruik de voorkeur zou geven boven het verlies van eer'. Deze moedige houding miste haar uitwerking niet: mgr. Van Waeyenbergh werd weliswaar door de bezetter gevangengenomen, maar daar bleef het bij.

Op alle bijzondere scholen werd propaganda ten gunste van de collaboratie door de kerkelijke overheid verboden onder voorwendsel dat dit 'politieke activiteiten' zouden zijn. En wat

de reglementering van de schoolboeken betreft: men deed net of die niet bestond. Overbodig is het tenslotte eraan te herinneren dat talloze joden en verzetsstrijders konden onderduiken in kloosters, katholieke internaten en gestichten over het hele land.

Alvorens het land te verlaten had de regering alle bestuurlijke macht overgedragen aan het college van secretarissen-generaal, dat wil zeggen: aan de hoogste ambtenaren van elk ministerie. Deze zaakwaarnemers zagen zich al spoedig voor een verpletterende taak geplaatst: niet alleen het bestuur lag in hun handen, maar ook de wetgeving. Daarbij moesten ze zich zo goed mogelijk proberen af te zetten tegen de straffe bevelen van de bezetter. Een

een direct Duits bestuur vermijden; onderhandelen om compensatie te krijgen voor de concessies die men, hoe dan ook, zou moeten doen — dat was over het algemeen het streven van deze hoge ambtenaren. Sommigen namen desondanks ontslag, soms tamelijk laat. Maar hoeveel nuances en gradaties, hoeveel dubbelzinnige houdingen liggen er niet tussen openlijke collaboratie en onvoorwaardelijk verzet? Het is voor een historicus uiterst moeilijk, zo niet onmogelijk, in elk individueel geval een objectief oordeel uit te spreken. Sommigen (Dewinter, Plisnier) ondersteunden of financierden de verzetsbeweging; een ander (Verwilghen) trad af om de verplichte arbeidsinzet niet wettelijk te hoeven bekrachtigen; allen weiger-

land weer aan het werk te zetten en te houden — maar dan alleen in die mate die de groep noodzakelijk en passend achtte. De bezetter van wapens en munitie voorzien was natuurlijk taboe; dat deden dan ook alleen maar een paar bedrijven die door de nazi's gevorderd waren. Voor het overige was het noodzakelijk een zodanige produktie in stand te houden dat in de levensbehoeften kon worden voorzien, ook al was dat dan misschien indirect in het belang van de vijand. Enkele uitzonderingen daargelaten kan men zeggen dat de Belgische industrielen juist genoeg produceerden om te voorkomen dat ze onder Duits beheer werden gesteld. Aan de ene kant hielden ze zoveel mogelijk werknemers in dienst: aan de andere kant rem-

VILLE DE BRUXELLES

MES CHERS CONCITOYENS,

L'autorité allemande vient de me faire savoir que je dois cesser d'exercer mes fonctions.

Je ne puis que m'incliner devant cet ordre, quoiqu'en droit, il viole la Convention de La Haye et qu'en fait, rien ne justifie cette mesure prise à mon égard.

J'ai en effet conscience d'avoir loyalement et utilement accompli les multiples devoirs, toujours lourds et pénibles, incombant aux chefs des villes et communes occupées par l'ennemi.

Il m'avait été proposé de continuer l'exercice de mes fonctions, mais dans des conditions telles qu'elles impliquaient de ma part une participation à l'exécution des arrêtés des 16 avril et 26 mai 1941, pris par une autorité belge, en violation de la loi du 10 mai 1940, sur laquelle cette même autorité s'appuie pour exercer le pouvoir.

En me soumettant, je foulais aux pieds l'honneur et le devoir, je désobéissais à une des lois fondamentales de notre pays, lois auxquelles j'ai juré obéissance; j'ai refusé.

Contrairement à ce qui se dit, je n'ai pas quitté mon poste et je n'ai pas offert ma démission: je suis, je reste et resterai le seul bourgmestre légitime de Bruxelles.

Tout ce qu'une autorité belge fait ou fera en application des susdits arrêtés, est sans fondement légal.

Je ne vous fais pas mes adieux, je vous dis "Au revoir."

En vous quittant provisoirement, je vous demande de supporter vos maux et vos souffrances matérielles et morales avec calme, courage et confiance.

Vous ferez front contre le sort, d'une âme forte et d'un cœur fier.

Ceux qui sont vraiment de notre race n'ont peur de rien ni de personne dans ce monde. Ils n'ont vraiment qu'une crainte: celle de ne pas faire leur devoir et de perdre l'honneur.

Restez unis: notre union fera notre force et nous assurera un avenir meilleur.

Dieu saura protéger la Belgique et son Roi.

Hotel de Ville de Bruxelles, le 30 juin 1941.

Le Bourgmestre,

FR. J. VANDEMEULEBROECK

STAD BRUSSEL

WAARDE MEDEBURGERS,

De Deutsche overheid heeft mij meegedeeld dat ik mijn ambt moet neerleggen.

Ik kan niet anders dan mij naar dit bevel schikken, alhoewel het in rechte de Conventie van Den Haag schendt en dat in feite niets dezen maatregel tegen mij rechtvaardigt.

Ik ben er inderdaad van bewust dat ik steeds loyaal en op nuttige wijze de veelvuldige, zware en pijnlijke verplichtingen die het deel zijn van hen die de steden en gemeenten door den vijand bezet besturen, heb vervuld.

Men heeft mij voorgesteld mijn ambt verder waar te nemen maar in dusdanige voorwaarden dat zij van mijneentwege een medewerking veronderstelden bij de uitvoering der besluiten van 16 April en van 26 Mei 1941, uitgevaardigd door een Belgische autoriteit in tegenstrijd met de wet van 10 Mei 1940 waarop deze autoriteit zich beroept bij de uitvoering van haar gezag.

Indien ik mij onderwierp zou ik eer en plicht met de voeten treden, ik zou een der fundamentele wetten van ons land hebben overtreden. Aan die wetten heb ik gehoorzaamheid gezworen: ik heb dus geweigerd.

In tegenstelling met wat men zegt, heb ik mijn post niet verlaten en ik heb mijn ontslag niet aangeboden: ik ben, ik blijf en ik zal blijven de eenige wettige burgemeester van Brussel.

Al wat een Belgische autoriteit doet of zal doen in toepassing van bovenvernoemde besluiten, heeft geen wettelijken grondslag.

Ik neem niet afscheid van u, ik zeg u tot weerziens.

Gij zult het lot trotseeren met sterkte van ziel en met een fier hart.

Zij die werkelijk tot ons ras behooren vreezen niets of niemand in deze wereld. Zij hebben feitelijk maar ééne vrees; dat zij hun plicht niet zouden doen en hunne eer zouden prijs geven.

Blijft dus eensgezind: onze eenheid zal onze kracht zijn en zal ons een betere toekomst verzekeren.

God zal België en zijn Koning weten te beschermen.

Stadhuis van Brussel, 30 Juni 1941.

De Burgemeester,

FR. J. VANDEMEULEBROECK

totalitair gezag besmet alles waarmee het in aanraking komt en het is duidelijk dat op het wetgevend vlak geen van deze secretarissen-generaal een volmaakt onberispelijke staat van dienst nagegeven kan worden — behalve natuurlijk degenen die al dadelijk hun ontslag aanboden. Maar dat is nu juist het punt: was ontslag nemen wel een goede oplossing; gaf men niet juist van ware moed blijk door aan te blijven en zodoende de benoeming te verhinderen van nog volgamer functionarissen? Een politiek van het kleinste kwaad te voeren;

den anti-joodse wetten uit te vaardigen, die de Duitsers derhalve op eigen gezag moesten invoeren. De meeste van hen hebben er ongetwijfeld van gemaakt wat ervan te maken viel. Deze hoge functionarissen waren echter bij lange na geen politici of deskundigen op economisch terrein. Misschien beseften de ministers Spaak en Gutt dit, toen ze op 15 mei 1940 een groep bankiers onder voorzitterschap van A. Galopin, directeur van de *Société Générale*, opdracht gaven op te treden als een morele gids voor het bezette gebied en dit deel van het

den ze de produktie af en rekten ze de leverings-tijden — een langzaam-aan-politiek, die spoedig zeer vergemakkelijkt zou worden door voedseltekorten, sabotage en bombardementen. Onder het illegale bestuur van het comité-Galopin ging de Belgische economie met miljarden achteruit. De steenkoolproduktie liep tot de helft terug; de ijzerproduktie bedroeg niet meer dan 35 tot 40% van de normale. In 1937 produceerde 1 arbeider per jaar in totaal 104 ton staal; in 1944 was die produktie per man teruggelopen tot iets meer dan 45 ton.

WIJ STUDENTEN, WIJ ZWEREN!

Eed der jonge patriotten van het universitair front:

Wij zweren onze krachten te bundelen in een geest van samenwerking en zelfverloochening, teneinde den bezetter en de verraders te verdrijven en te tuchtigen;

Wij zweren te strijden tot het uur waarop ons

land weer VRIJ en ONAFHANKELIJK wordt;

Wij zweren met alle middelen die het geweten ons toelaat te gebruiken, de fascistische barbarij van onzen grond te vegen;

Wij zweren een geest van broederlijk samenwerken te ontwikkelen in onze rangen en dien geest te bewaren en uit te breiden na de Overwinning;

Wij zweren onze taak te dienen met het maximum

enthousiasme, heldhaftigheid en opofferingszin eigen aan de Jeugd;

Wij zweren op onze eer dezen eed te eerbiedigen, eed die ons niet alleen bindt aan alle jongeren van ons land, doch ook aan alle voor de vrijheid in de bres staande landen, alsook aan al de jongeren uit de bezette gebieden in den strijd tegen het nazistische juk.

(Klokke Roeland!)

(April 1942)

Centrum W.O. II Brussel

Deze voorbeelden, die met andere zouden kunnen worden aangevuld, getuigen alle van een doelmatige 'afremming'. De Duitsers waren hiervan trouwens maar al te goed op de hoogte: op 28 februari 1944 werd Galopin door een rexist vermoord.

Ook alle andere groeperingen uit het maatschappelijk leven deden wat in hun macht lag. De voormalige politieke partijen werkten in het geheim al aan de voorbereiding voor de toekomst en stelden bijvoorbeeld een ontwerp op voor een sociaal verzekeringsstelsel. De advocaten weigerden al meteen in 1940 de ledenlijst van hun orde te publiceren om er niet zelf hun joodse collega's uit te hoeven schrappen. De rechterlijke macht had de handen vol aan de

De huldiging van de Onbekende Soldaat op Wapenstilstandsday 1940 werd in Brussel een dag vervroegd om een Duits verbod te ontduiken.

oplossing van soms uiterst moeilijke problemen. Ze zag zich geplaatst tegenover een steeds ingewikkelder wordende warboel van Belgische wetten, besluiten van secretarissen-generaal (of van slechts enkelen van hen) en Duitse verordeningen. Sommigen brachten de moed op (en moesten die soms duur bekopen) om bepaalde wetsartikelen voor ongrondwettelijk te verklaren als de nazi's hun verzochten ze ten uitvoer te leggen. In tegenstelling tot de periode 1914—1918 onderscheidde de rechterlijke macht als geheel zich niet door een opzien-

barende uiting van verzet; dat neemt echter niet weg dat het Hof van Cassatie in 1943 een officieel protest liet horen tegen de deportatie van Belgische arbeiders ten behoeve van de arbeidsinzet in Duitsland.

Ter afsluiting kan worden gezegd dat het verzet zich op verschillende niveaus afspeelde: terwijl enige tienduizenden actieve verzetsstrijders een genadeloze strijd leverden, bedreven alle groeperingen uit het Belgische maatschappelijke leven een misschien wat soepeler maar toch even hardnekkige vorm van verzet. De resultaten van deze laatste verzetsvorm waren op het moment zelf misschien niet zo opzienbarend, maar uiteindelijk toch wel zo doeltreffend.

DE BELGISCHE INLICHTINGENDIENSTEN

DRAADLOOS VERZET

PROF. DR. J.-L. CHARLES

De spontane wijze waarop gedurende de Duitse bezetting in België de inlichtingendiensten en de hulp aan vluchtelingen tot stand kwamen, is zonder twijfel te danken geweest aan een bepaalde geestesgesteldheid die ontstaan was in de Eerste Wereldoorlog. In de jaren 1914—1918 waren er ten dienste van de geallieerden talrijke inlichtingennetten aan het werk; vrijwilligers gingen via het neutraal gebleven Nederland naar het front aan de IJzer en er ontwikkelde zich een zeer actieve illegale pers. Het Belgische verzet in de periode 1940—1945 heeft enorm geprofiteerd van deze ervaring. Maar het begin van de ondergrondse strijd in België is minder heroïsch geweest dan de literatuur gewoonlijk wil doen geloven. Pas toen de gevoelens te veel en te vaak in opstand waren gebracht, kwam het verzet tot leven. Voor het einde van 1942 draaide het beslist nog niet op volle toeren. Het is onmogelijk duidelijke scheidslijnen te trekken tussen de verschillende typen verzet. Hoe kan men bijvoorbeeld precies omschrijven wat de bijdrage en het rendement zijn geweest van het 'passief verzet'? De belangrijkste factor bij het voortbestaan van het verzet was zonder enige twijfel de zwijgende medeplichtigheid, dat wil zeggen het feit dat een groot deel van de bevolking zijn mond hield. Ook de verschillende facetten van het 'actief verzet' liepen onontwarbaar in elkaar over, ondanks het bestaan van afzonderlijke groepjes, waartoe men uit elementaire voorzichtigheidsoverwegingen moest besluiten. Veel verzetslieden opereerden zowel op het gebied van het inlichtingenwerk als op dat van sabotage, gewapende strijd en illegale pers. Het kwam vaak genoeg voor dat een verspreidingsapparaat van ondergrondse bladen of de staf van een knokploeg de basis vormde voor een inlichtingendienst of een vluchtroute.

In het begin van de bezetting hielp men in incidentele gevallen soldaten ontkomen aan krijgsgevangenschap. Spoedig daarna volgden ontsnapte krijgsgevangenen en vervolgens de eerste Britse vliegers die boven Belgisch grondgebied werden neergeschoten. Er moet hierbij een onderscheid worden gemaakt tussen de avontuurlijke wegen van hen die op eigen gelegenheid uit België vluchtten en de door Londen of het verzet zorgvuldig voorbereide *escape lines*.

De eerste werden gevolgd door jonge mensen, door soldaten die zich bij de geallieerden wilden aansluiten en door slachtoffers van de rassensvervolgung. Enige honderden vluchtelingen slaagden er op die manier in door Frankrijk en over de Pyreneeën te worden geleid en na vele

verwikkelingen hun doel te bereiken. Nadat Frankrijk in 1942 geheel werd bezet en de Duitse bewaking werd verscherpt, mislukten deze geïmproviseerde ontsnappingsvaak.

Verzetslieden, die de grond te heet onder de voeten werd en de speciale agenten volgden daarentegen de wegen van de koerier van hun groep of de tot in bijzonderheden aangegeven ontsnappingslijnen. De bekendste ervan werd de Komeetlijn, die vooral bedoeld was voor geallieerde vliegers. Dank zij deze lijn konden achthonderd van hen de strijd hervatten. Maar ook andere verzetsgroepen waren op dit gebied zeer actief, onder andere *Eva*, *Pat O'Leary* en *Marathon*. Na D-day werd hun wijze van werken te gevaarlijk en richtten ze in de Ardennen en in Frankrijk kampen in, waar de vliegers wachtten op de bevrijding.

Vanaf 1942 werd ook hulp verleend aan mensen die weigerden verplicht te werk te worden gesteld en daarom onderdoken. Dank zij de activiteiten van het verzet en de hulp van de financieringsinstelling 'Socrates' konden 65.000 werknemers aan de arbeidsinzet ontkomen. Opmerkelijk tenslotte was de hulp aan de Belgische of de in België woonachtige joden: van de 66.651 ontkwamen er ongeveer 34.000 aan arrestatie. Enige duizenden van hen konden het buitenland bereiken, maar 25.000 doken in België onder.

Reeds in 1940 werden — vaak door oud-verzetsstrijders uit de periode 1914—1918 — een aantal inlichtingendiensten in het leven geroepen die, als het even mogelijk was, contact onderhielden met Londen. Bij gebrek aan ervaring en aan materiaal waren de eerste pogingen echter vaak slecht voorbereid en volgden er vele arrestaties.

Een van de eerste en ook een van de belangrijkste inlichtingengroepen was *Clarence*, die voortreffelijk georganiseerd was. Hetzelfde kan worden gezegd van *Zero*, een groep die aanvankelijk gespecialiseerd was in politieke en economische inlichtingen, maar al gauw ook actief werd op militair gebied. In 1942 telde *Zero* enige duizenden agenten en ontving ze informatie van verscheidene andere organisaties zoals *Wim*, *Portemine*, *Athos*, *Boucle* en andere. *Luc*, een andere dienst die in 1940 werd opgericht, werd in 1941 ten gevolge van verraad opgerold, maar ging begin 1942 weer aan het werk onder de naam *Marc*.

Op het terrein van de inlichtingen was er in 1942 grote vooruitgang te bespeuren. Tot dan toe begaven de koeriers zich via Vichy-Frankrijk, Spanje en Portugal naar Londen, over land dus en langs routes die vanuit België

moeilijk waren in te richten. De eerste zendingen bestonden uit betikte vellen papier en waren dus gevaarlijk omvangrijk. De doeltreffendheid van de inlichtingendiensten werd groter, toen er vanuit Londen speciale agenten werden gedropt, vergezeld van radio-operateurs. Door het gebruik van microfilm verdwenen de gevaarlijke postpakketten. Soms paste men ook het zogenaamde *mail-pick-up*-systeem toe: lichte vliegtuigen, voorzien van een haak, pikten laag overvliegend postzakken op die tussen twee palen aan een kabel waren opgehangen. Eind 1942 beschikte de Belgische ondergrondse over vijftientig geheime zenders in België en Frankrijk; bij het naderen van de bevrijding was dat aantal gestegen tot veertig. Met al deze hulpmiddelen konden de Belgen in 1942 tachtig procent leveren van de informatie over de Duitse radarinstallaties, die de bombardementsvluchten op Duitsland zo gevaarlijk maakten. Het zwakke punt van de illegale zendposten was dat ze, ondanks de regel dat het militaire werk streng gescheiden moest blijven van het inlichtingenwerk, ook gebruikt werden door het ondergrondse leger. De kans op ontdekking steeg daardoor aanzienlijk.

De illegale acties in België werden vanuit Londen gesteund en geleid door speciale Britse diensten, die samenwerkten met organisaties welke door de regering in ballingschap in het leven waren geroepen. Het verzamelen van gegevens was het werk van de *Secret Intelligence Service (SIS)*; het ondergrondse leger in België was ondergeschikt aan de *Special Operations Executive (SOE)*, een organisatie die in 1941 werd opgericht. SIS en SOE waren verdeeld in afdelingen die zich ieder met een bepaald land bezighielden. De Belgische afdeling van de SIS werkte samen met de *Sûreté de l'Etat*, een civiele Belgische instantie die ressorteerde onder de ministeries van binnenlandse zaken en justitie. De overeenkomstige afdeling van de SOE werkte samen met de *2e Direction belge*, die viel onder het ministerie van landsverdediging. Deze verdeling van werkzaamheden lokte soms competentieconflicten uit, maar kon de verliezen onder de gespecialiseerde agenten beperken. Deze agenten kregen op Britse opleidingsinstituten een bijzonder zware training. In de loop van de oorlog werden er 223 naar België gezonden; een vijftigtal anderen ging naar bezet Frankrijk of naar Duitsland. De meesten werden 's nachts in groepjes van twee (een organisator en een radio-operateur) gedropt, maar er waren er ook die werden afgezet door lichte vliegtuigen of

N° 746571

Nom: DEFlandre
 Prénoms: Jacques Joseph
 État civil: Célibataire
 Nationalité: BELGE
 Nationalité: BELGISCHE
 né le: 12/10/1900
 Profession: Rapporteur
 Résidence précédente: Ixelles
 Secondaire résidence: ...
 Inscrit: Vol. 12, Fol. 111/10
 Ingeschreven Boek: Blad. n° 111/10
 Rue: ... 1940

Signature du porteur
 Handteken des dragers
 J. Deflandre

Taille: Un mètre
 Longueur: Six mètres

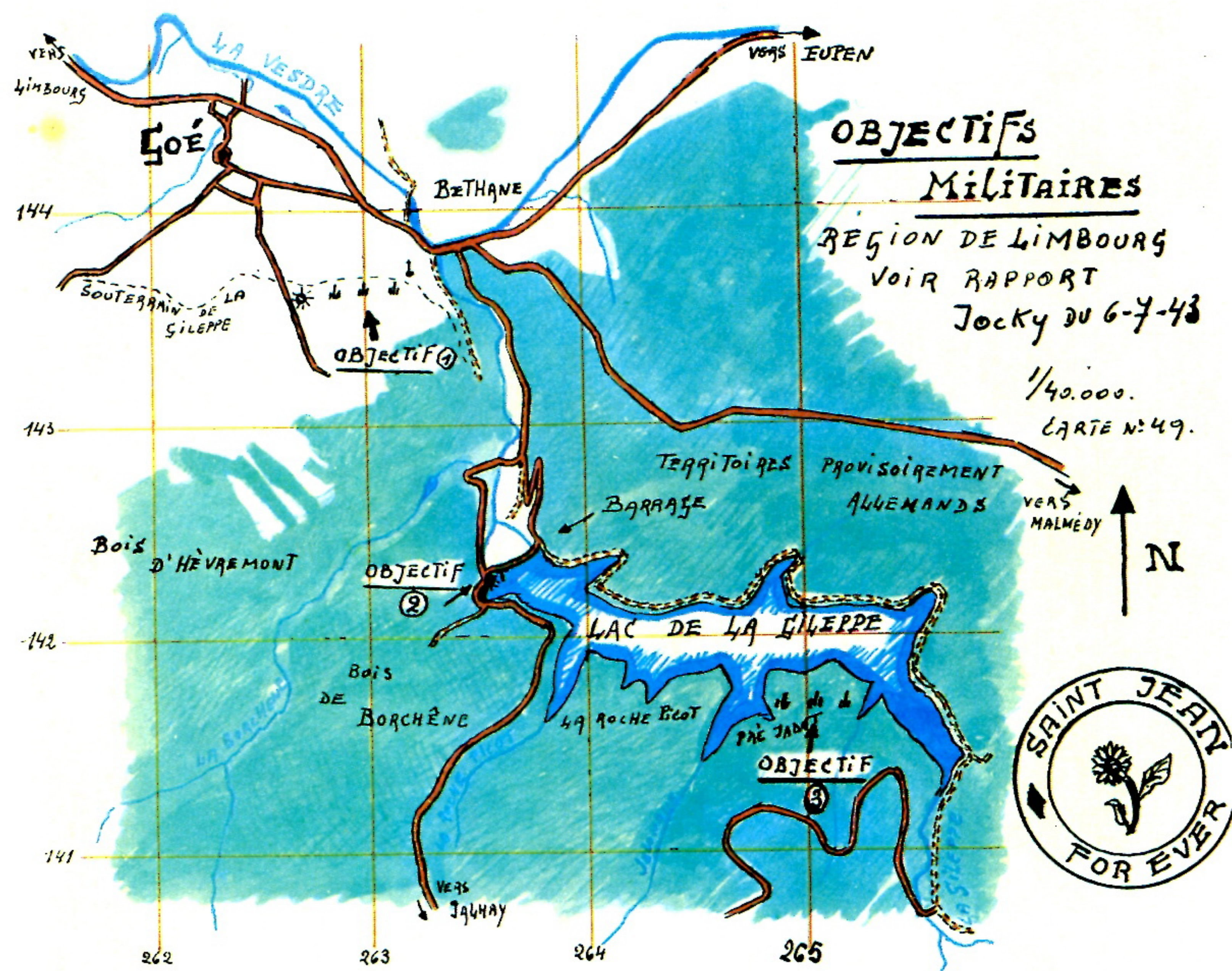
Bruxelles, le 12/10/1900
 Brussel, den

DEMEURES SUCCESSIVES A BRUXELLES
 ACHIEFENVOOLGDE WONINGEN IN BRUSSEL

Centre W.O. II Brussel

De valse identiteitskaart van Walthère Dewé, de oprichter van de inlichtingengroep

'Clarence'. Dewé's schuilnaam was Jacques Deflandre. Hij werd begin 1944 gefusilleerd.

(langs de Franse kust) door onderzeeboten of motorboten. Sommigen stichtten inlichtingendiensten of versterkten de verbindingendiensten; anderen brachten opdrachten en boodschappen over of organiseerden 'ontvangstcomités', vluchtwegen en postlijnen.

Naast de reeds genoemde groepen ontstonden geleidelijk aan ook nieuwe diensten, zoals de afdeling *Sabot* die in 1943 werd opgeheven, maar waarvan verscheidene vertakkingen bleven bestaan. In Frankrijk werkte een soortgelijke organisatie onder de naam *Poste de Commandement belge*. Vanaf midden 1942 ging er ook een ongelooflijk aantal radioberichten de ether in. Londen stichtte in deze zelfde tijd *Mill*, *BB*, *Bayard*, *Beaver-Baton*, *Beagle* (spe-

Deze zorgvuldig getekende plattegrond van een aantal militaire doelen in de buurt van Limbourg werd door een Belgische groep samengesteld en vervolgens via sluipwegen naar de betrokken dienst in Londen gezonden.

ciaal voor weerberichten), *Bravery* en een tiental andere stations, waaronder *Tegal*, dat een uitsluitend Belgische instelling was. Volgens de Britse autoriteiten waren de Belgische inlichtingendiensten een van hun belangrijkste informatiebronnen. De Belgische bijdrage aan de overwinning vroeg wel zware offers: van de achttienduizend inlichtingagenten werden er tweeduizend terechtgesteld of kwamen in gevangenschap om.

HANDLEIDING

Voorbeeld van Algemene Richtlijnen welke de inleiding vormden van een handleiding voor de volmaakte inlichtingsagent.

Doel: Inlichtingen, volgens hun hoogdringendheid gerangschikt en over volgende onderwerpen:

1. Militaire: leger, luchtwapen, vloot;
2. Industriële;
3. Economische;
4. Politieke;
5. Sociale.

Algemene Regel: Uiterste voorzichtigheid. Veiligheid gaat vóór snelheid.

Voorzorgen:

1. Vooraleer een agent aan te werven, moet men zich van zijn gevoelens en van zijn betrouwbaarheid overtuigen, eventueel langs een omweg (zijn reactie nagaan na bijvoorbeeld te hebben verklaard dat de Engelsen de oorlog niet zullen winnen).
2. Bij ontmoetingen een onderwerp van gesprek vaststellen voor het geval afzonderlijke onderwerpen zouden plaats hebben, een overeengekomen teken aan de klederen vaststellen voor het geval een gesprek in het openbaar gevaar zou kunnen opleveren.
3. Dit teken beduidt: vandaag spreken wij niet over zaken.
4. Voor het geval een ontmoeting in een privaatwoning plaats heeft, een teken overeenkomen (halfgeopend venster, neergelaten gordijn, bepaald voorwerp dat voor het raam geplaatst wordt enz.) dat wil zeggen: kom niet binnen.
5. Voor iedere afspraak eerst en vooral de plaats verkennen.
6. Samenkomsten op vaste uren vermijden en ze bij voorkeur niet op het uur bepalen (bijv. 5 uur 10, 7 uur 20) STEEDS STIPT OP DE AFSPRAAK ZIJN.
7. Na de samenkomst afzonderlijk de openbare gelegenheid verlaten indien men elkaar dikwijls ontmoet en eventueel een andere plaats van samenkomst bepalen, nadat men er zich van overtuigd heeft dat men niet gevolgd wordt.
8. Klederen dragen welke aangepast zijn aan het sociale milieu waarin men gewend is te leven (zich bijv. niet als werkmans voordoen wanneer men witte handen heeft).
9. Voor het geval men vermoedt dat men gevolgd wordt, zich hiervan overtuigen door een wandeling op een afgelegen plaats te maken.
10. STEEDS EEN NATUURLIJKE HOUDING BEWAREN.
11. Ieder agent mag nooit iemand anders kennen dan zijn overste en zijn ondergeschikte.
12. In geval van chantage niet aarzelen om de betreffende persoon te doen verdwijnen.
13. Van iedere verplaatsing moet een alibi gegeven worden.

Deze algemene richtlijnen komen voor in een boekje dat opgesteld werd door Meester-Drukker Ernest de Bourgie, politiek gevangene die uit de laatste trein ontsnapte, en dat gedrukt werd door Servais-Nicolas Lorigenne, die op 7 september 1944 te Beverloo door de SS werd vermoord.

DE WITTEN TEGEN DE ZWARTEN

DRS. WILLEM C. M. MEYERS

Centrum W.O. II Brussel

14 april 1943, 18.30 uur. Paul Colin, directeur van 'Le Nouveau Journal' en 'Cassandre', een van de tenoren van de Nieuwe-Orde-idee, maakt zich klaar zijn boekhandel aan de Hofberg te Brussel te verlaten. Met zijn medewerker Gaston Bekeman wil hij naar de redactie van zijn krant, gevestigd in de vooroorlogse lokalen van 'Le Peuple'. In de boekhandel staat een jonge man. Plotseling haalt deze een revolver te voorschijn en vuurt; Colin valt neer. Bekeman snelt Colin te hulp, trekt zijn revolver, maar wordt eveneens neergeschoten. De jonge man stapt kalmpjes naar buiten en verdwijnt met twee kameraden, die gewapend de wacht hadden betrokken.

Na korte tijd worden de daders gevat: de negen-

De daders van de aanslag op Paul Colin voor de Duitse krijgsraad in Brussel. Van links naar rechts: André Berthulot, Maurice Raskin en Arnaud Fraiteur. Ze werden ter dood veroordeeld en op 10 mei 1943 opgehangen.

tienjarige student Arnaud Fraiteur, André Berthulot en Maurice Raskin, leden van het Belgisch leger der partizanen, de sterke arm van het Onafhankelijkheidsfront. Zij worden als terroristen veroordeeld en op 10 mei 1943 opgehangen.

Dergelijke aanslagen waren sinds december 1942 geen zeldzaamheid meer. In de loop van januari 1943 werden negentien aanslagen gepleegd (waarvan twaalf met dodelijke afloop)

op Duitse soldaten en Nieuwe-Orde-aanhangers. Op 8 januari ontspoorde tussen Aarschot en Leuven een leger trein. De 15de januari drongen twaalf gemaskerde 'bandieten' (aldus een Duits rapport) een fabriek te Verviers binnen. Vakkundig geplaatste springladingen maakten het werk gedurende veertien dagen onmogelijk. Een ploeg van vijf leden van het 'leger van België' waagde het met een mitrailleur een formatie van de *Garde Wallonne* te beschieten, die op oefening was te Hoei. Op 30 juli 1943 liet een Leuvense formatie van het Belgische leger der partizanen in Leuven een leger trein ontsporen. Nog in de loop van 1943 werd het kanaal Pommeroeul-Antoing over een afstand van 15 kilometer drooggelegd door de

LE NOUVEAU JOURNAL

Bureaux provisoires : 87, Montagne de la Cour, 87, Bruxelles. Tél. 12.01.46 (3 lig.); après 18 h., 17.10.13. Abonnements pour toute la Belgique: du 16 avril au 30 juin 1943, fr. 4250 Abon. et pub'c. : C.C.P. n. 7348. Service social : n. 7189 47.

PAUL COLIN EST MORT

Tombé au combat

C'est mercredi à 18 h. 15, balles, dont l'une avait traversé Paul Colin, l'attendant, l'assassina et perfore l'homme de trois coups de vent.

Boven: op 16 april 1943, twee dagen na de aanslag, maakte 'Le Nouveau Journal' de dood van zijn directeur bekend. Zowel hij als zijn medewerker Gaston Bekeman (bij de aanslag eveneens gedood) werden bewierookt.

deskundige vernietiging van een duiker nabij Harchies.

'Het werk van de 'Witten', fluisterde de bevolking; 'Ons werk', meldde de clandestiene pers; 'Terroristenwerk', hamerde de officiële pers, die eraan toevoegde dat iedere Belg dergelijke aanslagen moest afkeuren.

Het was echter een feit dat het verzet in 1943 steeds meer steun ondervond van de bevolking. In 1940 meende het grootste deel van het Belgische volk dat na de capitulatie de oorlog voorbij was. België moest rekening houden met de overwinnaar en zijn Nieuwe Orde. In 1943 echter waren er voldoende redenen om te geloven in een Duitse nederlaag. De Russische overwinning bij Stalingrad, de geallieerde successen in Noord-Afrika en het toenemend vlagvertoon van de geallieerde luchtmacht boven het land toonden aan dat het tij keerde. De Duitsers hadden er ook zelf voor gezorgd dat er een gunstig klimaat ontstond voor het verzet. Hun dwangmaatregelen, na een korte tijd van 'elegant' bestuur, hadden de bevolking doen inzien dat het systeem slecht was. De jodenvervolging, het ontslaan van ambtenaren en vooral de verplichte tewerkstelling kregen een vijandig onthaal. Vele werkweigeraars doken onder en versterkten de rangen van het verzet. Men streed voor vrijheid, waardigheid van individu en groep.

Het gewapend verzet was des te heviger, daar de strijd zich in twee dimensies afspeelde. Enerzijds bezetten de Duitsers het vaderland; zij moesten verdreven worden — een klassieke dimensie in het oorlogsfenomeen; anderzijds was er de politieke verdrukker die zijn fascistische dwangorganisatie soms met hulp van Belgen wilde vestigen — een sociaal-ideologische dimensie. Men streed voor vrijheid en waardigheid van individu en groep.

Vandaar ook het verschil in benadering in de strijd tegen de bezetter: de klassieke vaderlandslievende groepen organiseerden zich met het doel om te helpen bij de bevrijdingsveldtocht die moest volgen op de geallieerde invasie in Europa, dus mee te vechten om de vijand te verdrijven en te overwinnen; de meer sociaal-politiek georiënteerde richting begon onmiddellijk de strijd, wilde de verdrukker prikkelen door eerste kleine acties, reacties uitlokken, landgenoten aantonen dat er een andere weg

Geheel boven: deze trein werd tot ontsporing gebracht door 'Groep G', die in 1941 was opgericht en zich specialiseerde in het bedrijven van sabotage aan verkeerswegen en dergelijke volgens wetenschappelijke methoden.

Boven: het hoofdkantoor van de 'Zwarte Brigade' in Brussel, nadat er op 17 juli 1943 een bom was ontploft. De bevolking schreef zulke acties meestal toe aan de 'Witte Brigade', hoewel er ook andere groepen actief waren.

bestaat om uiteindelijk — wanneer de beweging sterk genoeg zou zijn — de handschoen rechtstreeks op te nemen en in opstand te komen, eventueel in samenwerking met geallieerde troepen. Het grote verschil tussen beide standpunten zit in de actie: de ene groep wilde wachten op een actie van buiten en dan gaan meehelpen, de andere wilde zelf tot actie overgaan en op eigen kracht de strijd aangaan. Wat verstaat men eigenlijk onder gewapend verzet, of beter 'actief' verzet? Passief verzet immers bestaat uit het aannemen van een negatieve houding en het niet-doen wat de bezetter vraagt. Actief verzet is hier de strijd tegen het ganse oorlogsapparaat, het leger zelf, de hulporganisaties en de medestanders, maar ook tegen de industriële macht, de verbindingswegen, die het de vijand mogelijk maken het land te verdrukken. Vandaar dat dit actief verzet als strijdmiddel vooral sabotage en springstof gebruikte, meer dan echte wapens, die pas in het laatste stadium voor de bevrijding kunnen worden gebruikt.

In deze context past de naam van 'Groep G'. Deze organisatie ontstond in 1941, toen vier afgestudeerden van de Vrije Universiteit in Brussel (J. Burgers, R. Altenhoff, R. Leclercq en H. Neuman) besloten op wetenschappelijke manier sabotage te gaan bedrijven. In 1942 kreeg de groep, na contact met Londen, opdracht het industrieel apparaat te ontredde. Een technisch bureau, bestaande uit hoogleraren, kiende alle sabotageplannen zorgvuldig uit, berekende de eventuele gevolgen en trok, na uitvoering, de nodige consequenties. De objecten waren fabrieken — waar vooral gestreefd werd naar produktievermindering door voortdurende sabotage, water-, spoor- en autowegen, hoogspanningskabels et cetera. Het meest spectaculaire resultaat werd geboekt in de nacht van 15 of 16 januari 1944, toen door het vernielen van masten alle belangrijke hoogspanningskabels onderbroken werden. Deze vernieling kostte de bezetter tien miljoen werken. Deze sabotagedaad versterkte de Duitsers in hun mening dat een eventuele invasie zou plaatsvinden aan de Noordzeekust.

Groep G was een van de vele groepen die gewapend verzet pleegden. Talrijke verzetsgroeperingen waren ontstaan in 1940, maar de betekenis van dat beginjaar mag niet worden overschat. In de jaren 1940—1941 was het verzet eerder een probleem van contact zoeken, programma's opstellen en een organisatie opbouwen. De meeste verzetsgroeperingen in België ontstonden zonder invloed van buiten af. Slechts één beweging, 'Nola', werd opgericht op initiatief van Londen. Opdracht: desorganisatie van de 'arbeidsambten' die een belangrijke rol speelden in de toevoer van arbeidskrachten voor het Duitse industriële apparaat.

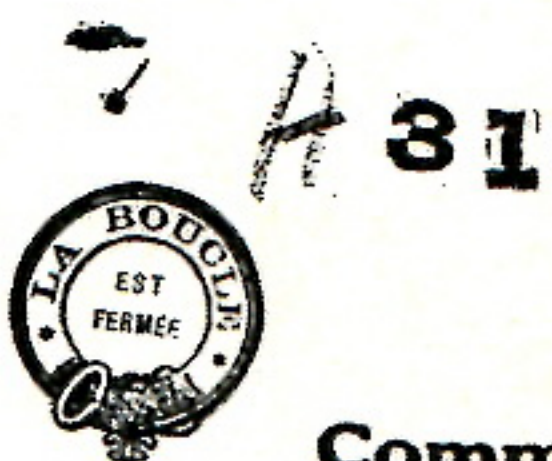
Het ligt tamelijk voor de hand dat de 'patriotten' van 1914—1918 bij de eersten waren die in verzet kwamen tegen de Duitse invaller. Voor hen was clandestien werk geen novum meer. Op die manier ontstond de Belgische Nationale Beweging, onder leiding van C. Joset, een grote naam uit de Eerste Wereldoorlog.

Sommige verzetsgroepen bereidden zich voor op directe actie. Een typisch voorbeeld was het 'leger van België'. Deze organisatie werd opgericht op initiatief van officieren, die van mening waren dat België wel een slag had verloren,

maar de oorlog nog niet. In het kader van de regimentsverbroederings werden contacten gelegd, die ertoe leidden dat deze organisatie in 1942 beschikte over 35.000 getrainde oud-soldaten, met staven, mobiele reserve en een zoneverdeling over het gehele land. De bedoeling was dit 'leger' bij de bevrijding in de strijd te werpen. Met het oog op de bezetter werd daaraan toegevoegd dat het er dan vooral op aankwam in een eventueel machtsvacuüm de orde te handhaven. Inderdaad werd deze groep gedurende een bepaalde tijd niet al te zeer gesteund door de Duitse opsporingsdiensten. Dat veranderde vanaf 1943, toen de Duitsers merkten dat ook het 'leger van België' aan directe actie begon: het pleegde sabotage, richtte

maquis op en pleegde overvallen om wapens en bevoorrading te krijgen. In de eerste plaats echter bleef het doel krachten te verzamelen om op het geschikte ogenblik in actie te komen. Een andere houding nam de 'Witte Brigade' aan. Deze in het Antwerpse door Mardel Louette opgerichte organisatie had tot doel de bezetter met alle middelen het leven onmogelijk te maken. Deze actie had zodanige resultaten, dat niet-ingewijden spraken over 'Witten' of 'Witte Brigade' als zij het verzet bedoelden. Dat werd nog in de hand gewerkt door de tegenstelling met de 'Zwarten', de aanhangers van de Nieuwe Orde.

De genoemde verzetsgroepen geven reeds een idee van de verscheidenheid van het verzet in

AVIS

Comme il a été communiqué à la population, des attentats ont été commis, dans le Grand Liège, pendant la nuit du 23 au 24 décembre 1942, contre quatre membres de l'armée allemande.

Grâce au concours actif de milieux belges, l'auteur de l'attentat dirigé contre deux membres de l'armée allemande a pu être arrêté. Le coupable appartient à des milieux terroristes.

Cependant les auteurs des attentats perpétrés contre les deux autres membres de l'armée allemande n'ont pas été découverts dans le délai fixé par mon avis du 24 décembre. En outre, une agression dirigée, dans la même nuit, contre un citoyen belge, membre d'un mouvement de rénovation, n'a pas été éclaircie.

Dans l'avis du 24 décembre 1942, on avait menacé de fusiller 15 personnes; or, un cas étant éclairci, en représailles des autres attentats, les 10 personnes suivantes appartenant à des milieux terroristes ont été passées par les armes le 4 janvier 1943.

- 1) DUJARDIN, Jean**
né à Saint-Nicolas, le 22 octobre 1882;
 - 2) DEMEUSE, Henri**
né à Liège, le 30 juillet 1910;
 - 3) DEMARTEAU, René**
né à Cugnon, le 3 septembre 1914;
 - 4) FRANKAR, Michel**
né à Verviers, le 8 avril 1884;
 - 5) ROLAND, Dieudonné**
né à Andrimont, le 12 mai 1902;
 - 6) ROLAND, Joseph**
né à Dison, le 24 mars 1908;
 - 7) LECONTE, Alexandre**
né à Seraing, le 22 décembre 1887;
 - 8) CARDOL, Jules**
né à Liège, le 27 avril 1909;
 - 9) CARDOL, Gérard-Joseph**
né à Ans, le 1er juillet 1897;
 - 10) MOUTON, Alfred**
né à Florennes, le 13 mai 1902.
- Liège, le 4 janvier 1943.**

BERTRAM
Lieutenant-Général
et Oberfeldkommandant.

Ook in België nam de bezetter zonder mededogen wraak voor aanslagen die door het verzet werden gepleegd op Duitse soldaten. Dit biljet maakt de namen bekend van een aantal gijzelaars dat op 4 januari 1943 werd

gefusilleerd als represaille voor een paar aanslagen in het Luikse op enige Duitsers en een Belgische collaborateur. De meeste geëxecuteerden waren afkomstig uit kringen van het Belgische verzet.

HET WACHTWOORD

Contacten voor afgezanten die aan het G.L. gezonden werden.

1. Voornaamste contact te Brussel:

V. Ik kom vanwege Marcel.

A. Wenst jij vriend Jean te spreken?

2. Contact voor de Ardennen:

V. Ik kom vanwege Boris.

A. Wenst jij vriend Pierre te spreken?

Voor zone I (Brabant): V. Brutus?

A. Rome.

Voor zone II (Antwerpen en Limburg):

V. Hebt gij epicea's?

A. Ja, ik heb er vijftig.

Voor zone III (de beide Vlaanderen):

V. Is het waar dat men bij u 20 dennebossen omgehakt heeft?

A. Neen, men heeft er slechts 10 omgehakt.

Voor zone V (Luik en Luxemburg):

V. Luik ligt op de Schelde.

A. Ja, Antwerpen ligt op de Maas!

Ik kom om Socrate te kopen.

Die hengst is niet bij mij.

België. Daar moeten dan nog aan worden toegevoegd het 'Armée de Libération' (oorspronkelijk Luiks), 'Les Affranchis', 'Les Insoumis' (ontstaan uit het gelijknamige illegale blad), 'Het Kempisch Legioen', 'L'Organisation militaire Belge de la Résistance', de 'Nationale Koninklijke Beweging' en 'Service D.' (voornamelijk acties tegen verklekkers). Spoedig zag men dan ook in dat er behoefte was aan meer eenheid.

Een poging daartoe was het Onafhankelijkheidsfront (OF), opgericht in 1941 onder leiding van F. Demany. Een directorium, bestaande uit leden van diverse politieke partijen, trachtte op basis van een duidelijk programma één verzetsbeweging op te richten. Jammer

Links: het illegale blad 'Insoumis'

(De Weerspannige) verscheen voor het eerst in maart 1941, toen nog als een stencil.

Linksonder: met dit soort strooibiljetten probeerde het Belgische verzet zoveel mogelijk nieuwe medewerkers aan te werven.

genoeg besloot alleen de communistische partij en bloc tot de organisatie toe te treden. Van andere partijen sloten uitsluitend individuele leden zich aan. Het programma legde de nadruk op onmiddellijke actie: het de bezetter zo moeilijk mogelijk maken en uiteindelijk komen tot een nationale opstand. Het OF zelf was meer dan alleen een gewapende verzetsgroep; ook een belangrijk deel van de illegale pers ging uit van het Front.

Voor de gewapende actie deed het OF een beroep op het Belgisch leger der partizanen of Gewapende Partizanen, een linkse organisatie, waarin vooral mensen zaten die reeds vroeger het gevaar van het fascisme hadden ingezien. Sommigen hadden meegevochten in de Spaanse Burgeroorlog.

Die politieke kleur maakt het voor een aantal 'klassieke' patriotten moeilijk met het OF samen te werken. Bepaalde behoudsgezinden vreesden dat het OF zijn macht zou gebruiken om politieke doelen na te streven. De eenheidsgedachte werd dus niet verwezenlijkt, maar op plaatselijk vlak kwam het soms tot een gezamenlijke actie. Zo bijvoorbeeld in Antwerpen, waar desamenwerking van de verschillende verzetsgroepen ertoe leidde dat in september 1944 de Antwerpse haven ongeschonden in handen van de geallieerden viel; een succes dat grote betekenis had voor het verdere verloop van de operaties in Europa.

Ook in Londen werd gedacht aan coördinatie. Eind 1942 begin 1943 kwam het tot een scheiding tussen het militair verzet, belichaamd in het 'leger van België' (dat op 1 juni 1944 het 'Geheim Leger' werd, onder leiding van het ministerie van landsverdediging) en de andere vormen van verzet, waaronder het burgerlijk verzet: de gemeenschappelijke noemer voor alle organisaties die niet onder het Geheim Leger vielen. Omdat ook deze laatste organisaties tot gewapende actie mochten overgaan en eveneens contacten hadden met de SOE en door deze van wapens werden voorzien, lag hier een mogelijkheid tot competentieconflicten.

Toch bestond er een zekere taakverdeling, die het bij een geallieerde invasie in Europa moest mogelijk maken over te gaan tot een gecoördineerde actie van alle verzetsgroepen.

Depuis 1940, la situation a étrangement évolué! Quand je dis « étrangement », chacun me comprend. En effet, à la fin juin 1940 l'issue de la guerre ne faisait plus grand doute, et beaucoup de gens se demandaient, avec inquiétude, à quelle sauce notre alliée anglaise allait être mangée.

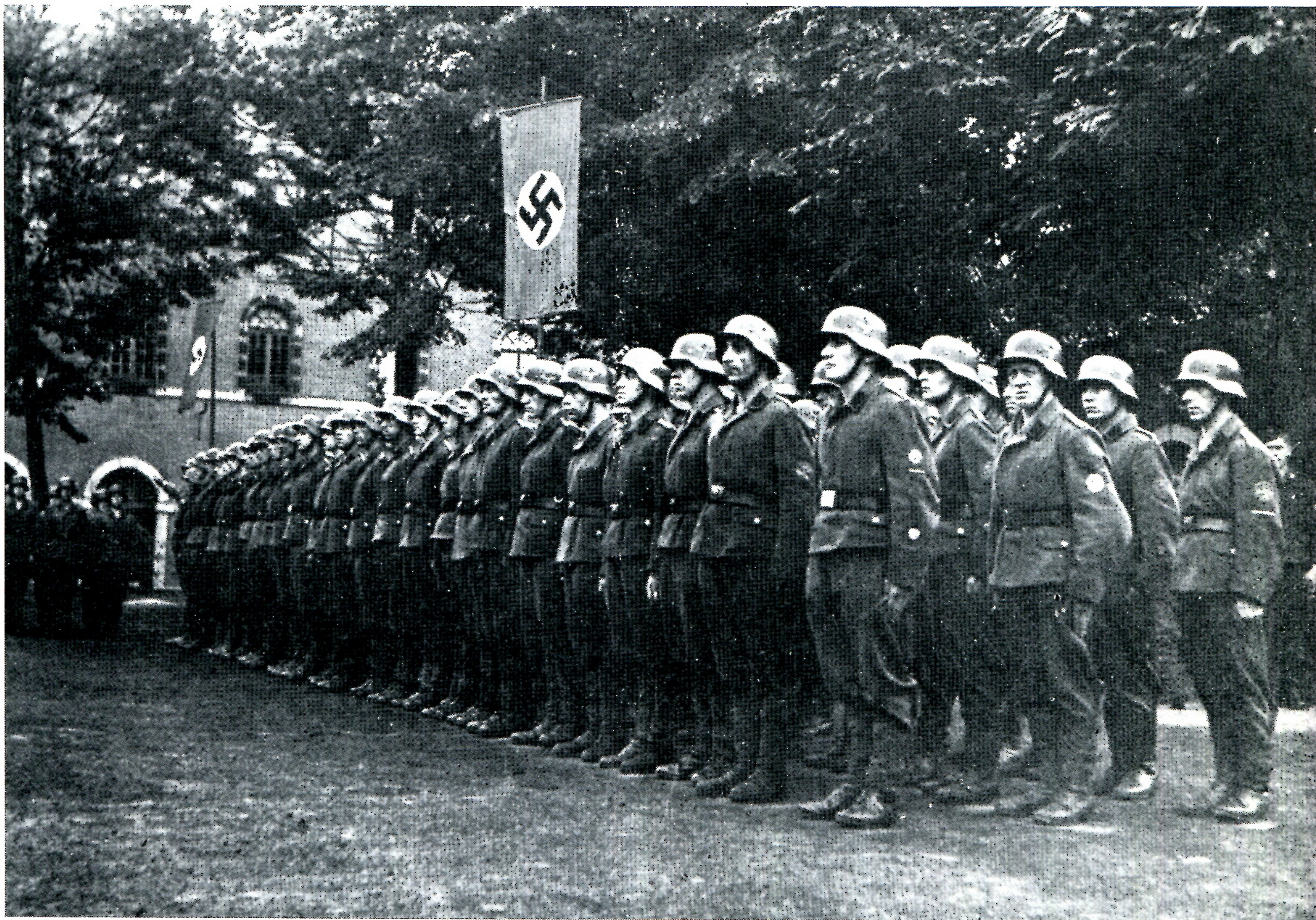
Les boches, que leurs succès enivraient, jouaient « au vainqueur magnanime ». Et je te lache tes prisonniers, et je te ramène tes réfugiés, et je te distribue des oranges!

Mais depuis!... La fortune a changé de camp, et nos grands vainqueurs, débarassés de ce « vernis » superficiel créé par la propagande, se sont montrés tels qu'ils étaient, c'est-à-dire pillards, barbares et criminels.

BELGEN!
PATRIOTTEN!
HET BEVRIJDINGSUUR
NADERT.
SLUIT AAN BIJ
HET WITTE LEGER

REX

DRS. JEAN DUJARDIN

De fascistische vloedgolf die zich tussen de twee wereldoorlogen langzaam over West-Europa uitbreidde, ging ook een gedeelte van de Franssprekende Belgen niet voorbij. Ze sloten zich aan bij het *Légion Nationale* en zelfs bij het Verdinaso, maar toch vooral bij de rexistische beweging. Deze partij, die in 1935 door Léon Degrelle was opgericht, kreeg in 1936 de steun van 11 procent van de Belgische kiezers. In 1939 was dat percentage teruggelopen tot 4,5, maar dat betekende toch nog altijd dat 'Rex' meer dan honderdduizend aanhangers telde, voornamelijk in Brussel en in het zuiden van het land.

Naast de gebruikelijke karaktertrekken, die men terugvindt bij vrijwel alle uiterst rechtse

Een groep vrijwilligers van de AGRA, de 'Société des Amis du Grand Reich Allemand'. De mannen maakten deel uit van het NSKK, het 'National-Sozialistische Kraftfahr Korps' en verrichtten transportdiensten.

groeperingen uit die dagen, had het rexisme — in tegenstelling tot zijn grote Vlaamse tegenhanger, het VNV — ook wezenlijk eigen kenmerken, die de toekomst van de partij zouden bepalen. Zo wenst het alleen de regeringsvorm van het land ter discussie te stellen en niet het bestaan van België of het unitaristische karakter van het land. En wat de internationale politiek betreft, wilde Degrelle België buiten het conflict houden; hij was een 'woest' ver-

dediger van de neutraliteit. Toch kon hij nooit zijn diepe minachting verbergen voor het 'niet-fascistische' Europa, dat in zijn ogen slechts een 'walgelijke poel vol padden, gekwaak en stinkend water' was. Evenmin kon hij het laten voortdurend te spreken over een sterk en verenigd Duitsland, waarin Adolf Hitler het 'voorwerp van een aanhoudende volksstemming der harten' was. En verder had hij het over een 'jong en krachtig' Italië (hij ontving uit Italië overigens financiële steun voor zijn partij), dat 'geduldig wachtte op het historische uur waarop de adelaar zal neerstrijken op de schapen in het weiland'.

Men moet de leider van 'Rex' nageven dat hij over zekere profetische gaven beschikte. In

maart 1940 voorspelde hij een 'geweldige, plotselinge uitbarsting' en in mei schreef hij: 'Ik zie niet hoe men de Duitse gemotoriseerde divisies morgen tot staan denkt te brengen.' Hij had eveneens voorzien dat voor hen die zich beijerden 'de anti-Duitse pers iedere dag aan de kaak te stellen', de slagen 'hard zullen aankomen' en 'de haat heftig zal zijn'. Hij zal dan ook niet verbaasd zijn geweest over het feit dat hij in de turbulente meidagen van 1940 naar Frankrijk werd gedeporteerd.

Medio augustus 1940 keerde Degrelle naar België terug. Als waardevol Franstalig gesprekspartner kreeg hij van de Duitsers toestemming zijn politieke activiteiten te hervatten, met dien verstande dat hem niet was toegestaan in

als een 'beweging' waarvan 'de leer en de organisatie (met uitzondering van de wezenlijke principes en de voornaamste uitgangspunten) niet voorgoed vaststaan' — dit als gevolg van het feit dat de tegenwoordige en toekomstige omstandigheden niet van haar wil afhankelijk waren. De beweging zou nationaal, socialistisch (pas later zouden deze twee termen met elkaar worden verbonden), racistisch en wereldlijk zijn. Het programma verlangde verder bepaalde sociale hervormingen, maar beloofde eveneens het 'eigendomsrecht te zullen handhaven' en 'het kapitalisme te beschermen'.

Tot zover de geschreven tekst. Maar waar kwam die in werkelijkheid op neer? Eén ding stond vast: de vaste wil om op een 'volledige en

maar dat toch alleen verwezenlijkt zal kunnen worden 'met de medewerking van alle volkeren'. Dit thema zou nog verscheidene keren worden uitgewerkt, onder andere in februari door Degrelle zelf: 'Het Europa van morgen zal de Belgen niet nodig hebben. Maar de Belgen zullen Europa wél nodig hebben. Wanneer wij nu de kieskeurige heren gaan uithangen, dan zullen ze het zonder ons doen, met als gevolg dat het geluk, het leven en de grootheid aan ons voorbij zullen gaan.' Kortom: men moest op het juiste moment op de juiste plaats staan. Dit opportunisme ten aanzien van de toekomst ging vergezeld van een afwachtende politiek ten opzichte van het heden, die in maart heel duidelijk werd gedefinieerd. 'Het oude regime is nog steeds aan de macht', stelde Degrelle toen vast en hij weigerde 'de verantwoordelijkheid op zich te nemen voor het beheer van deze horde parasieten'; wel wilde hij 'degenen die dat verdienen', ondersteunen. En hij lichtte dat nader toe: 'Op het ogenblik maken de militairen oorlog, terwijl deze regering van oude mannen gewoon doorgaat met haar gemoedelijke politiek. Wij hebben een heel andere taak. Wij moeten de politieke en sociale revolutie voorbereiden die op de oorlog zal volgen.'

Dat was inderdaad het doel: datgene voorbereiden wat op de Duitse overwinning zou volgen. Daarvoor moest men sterk zijn en dat was ook de reden waarom de eigen troepen van de partij (die voornamelijk bestonden uit de toekomstige Waalse gardisten) al in september 1940 in paraatheid werden gebracht.

Maar de collaboratie was een 'moeilijk bedrijf' en men moest de conflicten vermijden die in haar midden zouden kunnen ontstaan. 'De verantwoordelijke leiders van de partijen die de stormloop op het democratische regime hebben geleid, zijn allen bezielde van een hartschotelijke bereidheid tot collaboratie', schreef Degrelle op 23 maart. 'Ze passen er wel voor op elkaar te gaan bestrijden op een moment dat juist alle nationaal-revolutionaire bewegingen zich gereedmaken om *samen* het nieuwe Europa te vormen!' Natuurlijk zou de 'grote eenwording' pas na de overwinning tot stand

Links: Rexleider Léon Degrelle. Toen hij in België zelf geen mogelijkheden meer zag een grote rol te spelen, trok hij aan het hoofd van het Waals Legioen naar Rusland.

Rechts: Victor Matthys, propagandaleider van Rex, bleef in zijn vele toespraken hameren op het thema: Walen maken deel uit van het 'Deutschtum', kiest dus voor de Nieuwe Orde.

Centrum W.O. II Brussel

Vlaanderen vergaderingen te beleggen en kranten uit te geven. In augustus en september verschenen respectievelijk weer het dagblad 'Le Pays Réel' en het 'Bulletin du Mouvement Rexiste'. Er zat voor 'Rex' weinig anders op dan tegenover de gebeurtenissen een standpunt en een gedragslijn te bepalen.

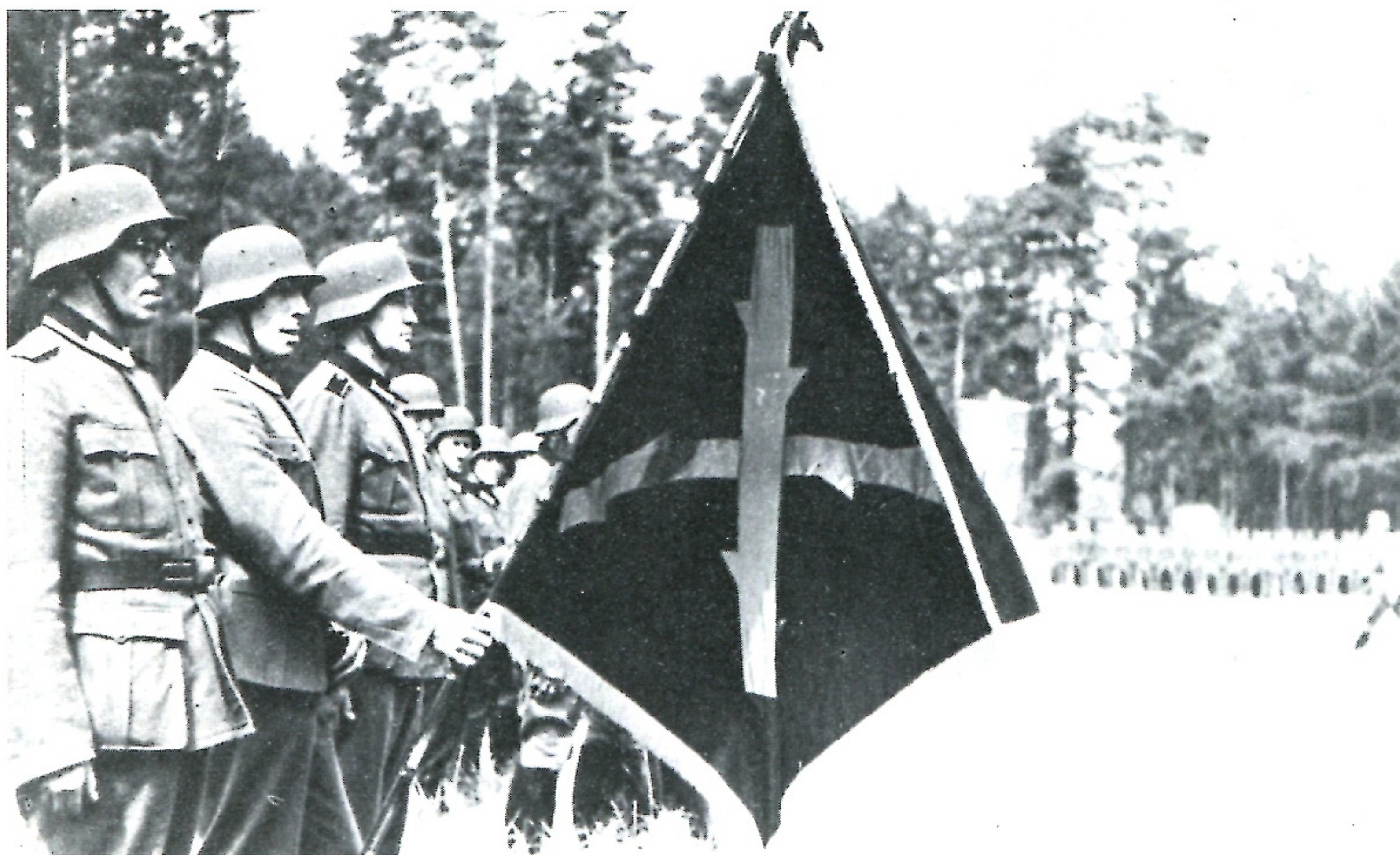
Voor de partij begon er toen een lange periode van aarzeling, weifelende besluiten en tegenstrijdigheden, die eigenlijk een heel eenvoudige oorzaak hadden: de rexisten van het eerste uur waren geschokt door de nederlaag en de toekomst van het land was een en al onzekerheid. Volgens het beginselprogramma van 1941 wilde 'Rex' dan ook niet meer worden omschreven als een 'gedisciplineerde partij', maar

oprechte' manier met de bezetter samen te werken. Volgens José Streel, die tekende voor het hoofdartikel in 'Le Pays Réel' van 5 januari 1941, was dit 'het enige mogelijke uitgangspunt'. Deze samenwerking hoefde niet noodzakelijkerwijs uit genegenheid tot stand te komen; in november schreef Streel nog dat 'het orthodoxe rexisme zich geenszins meet met het enthousiasme dat men koestert voor het *feldgraue* uniform'. De samenwerking kan van ideologische aard zijn en dat is voor sommige mensen het grote probleem. Maar in elk geval moet er een politieke samenwerking zijn, want men mag 'terecht hopen op de komst van een nieuw Europa', dat 'natuurlijk in de eerste plaats het werk van de overwinnaars' zal zijn,

komen. Dan zouden alle partijen zich scharen rondom 'de man op wie de beslissende keus zal vallen'.

Om die man te worden moest Degrelle ervoor zorgen niet in botsing te komen met het machtige VNV en moest hij bepaalde betogingen ten gunste van een Waalse afscheiding afgelasten, omdat ze op een voor hem ongunstig tijdstip vielen. Hier lagen ook de redenen voor het akkoord tussen 'Rex' en VNV dat in mei 1941 onder het toezicht van de Duitsers werd gesloten. Deze overeenkomst, waarbij het vraagstuk-Brussel terzijde werd gelaten, was gebaseerd op een volstrekte eentaligheid en gaf aan elk van beide partijen het politieke monopolie in hun geografische invloedssfeer.

Deze laatste bepaling verloor 'Rex' in feite van zijn allergevaarlijkste concurrent, de AGRA, de *Société des Amis du Grand Reich Allemand*. Dit 'Genootschap van Vrienden van het Groot-Duitse Rijk' was in maart 1941 opgericht op aandringen van de Duitsers en had enig succes; in de omgeving van Luik bijvoorbeeld bedroeg het aantal leden in augustus 620. De stellingen van het Genootschap waren nogal gewaagd. Volgens het programma van 22 punten was het doel 'ons volk te winnen voor de nationaal-socialistische zaak'. Het ging hier om het volk van de 'Waalse gemeenschappen', waarvan verklaard werd dat ze 'voor het merendeel behoren tot het Noordse ras'. Ze zouden via een 'autoritaire staatsvorm' geregeerd dienen te worden. Het België van voor de 10de mei was slechts 'een historische vergissing'; Brussel 'maakt historisch gezien deel uit van de Vlaamse gemeenschap en zo zag de 'oplossing' er uit, waarmee 'voorgoed een regeling is getroffen voor het probleem der nationaliteiten in het Waals-Vlaamse gebied'. Voor de uitvoering van dit programma zou de staat kunnen beschikken over 'alle gunstige, natuurlijke middelen'. Het is wel duidelijk dat 'Rex' min of meer gedwongen was deze 'avonturiers' van replek te dienen. Na het akkoord met het VNV waande Degrelle zich aanvankelijk volkomen veilig; was zijn partij immers niet de enige die toestemming had politieke actie te voeren in het Romaanse gedeelte van het land? Spoedig echter moest hij een toontje lager zingen, omdat de bezetter vastbesloten was de extremisten hun gang te laten gaan — zoals ook het VNV ervoer bij zijn conflict met DeVlag. Er zat voor 'Rex' dus niets anders op dan fel te ageren tegen 'het gevaar van de oprichting van een Waalse afscheidsbeweging, die op een volkomen kunstmatige manier in het leven is geroepen, want er bestaat geen Waals volk en er bestaat geen Waals bewustzijn'.

Dat het uiteindelijk toch niet tot een directe confrontatie kwam, was ongetwijfeld een gevolg van de oorlog tegen de Sowjetunie, die het standpunt van de rexistische collaboratie grondig omverwierp. Op het moment dat het 'Waals Legioen' werd opgericht, stond Degrelle er weliswaar nog op de term 'Waals' te preciseren als een 'zuiver geografisch' begrip, omdat er immers 'geen Wallonië bestaat en ook geen Waals nationaal bewustzijn', maar dat nam toch niet weg dat de standpunten van de twee bewegingen steeds dichterbij elkaar kwamen. 'Le Pays Réel' bevestigde in maart 1943 dat er 'nauwelijks een Waals bewustzijn' bestaat, maar dat de Walen 'zich wél rekenschap dienen te geven van hun geheel eigen gezicht, van hun rechten en van hun mogelijkheden'. De Walen 'hebben een lichaamsbouw die sterk door de Noordse volkeren is beïnvloed'. Op 24 januari had Victor Matthys trouwens al uitgeroepen: 'Door ons bloed maken we deel uit van het *Deutschtum*. Door onze bodem maken we deel uit van het *Deutschtum*. Door onze zeden maken we deel uit van het *Deutschtum*. Door onze economie maken we deel uit van het *Deutschtum*. Dat alles heeft Léon Degrelle op een oogverblindende manier aangetoond.' En wat bleef er over van het ideologisch gezichtspunt, van de eis dus om 'Rex' een geheel eigen gezicht te geven dat 'niet het gezicht is van het fascisme,

Legermuseum Brussel

Centrum W.O. II Brussel

noch dat van het nationaal-socialisme, noch dat van het falangisme, maar een produkt van de nationale situatie' (oktober 1941)? Van deze eis was weinig over in de bewering: 'Wij zijn nationaal-socialisten', de kop van het hoofdartikel van 31 juli 1943. In diezelfde maand werden het NSKK van 'Rex' en dat van de AGRA plechtig verenigd in één groot verbond. Dat gebeurde tijdens een ceremonie die volgens de 'Journal de Charleroi' — die de AGRA steunde — 'een mijlpaal vormt in de geschiedenis van de revolutionaire opstanding der Walen.'

Deze verwarring in de politieke collaboratie is niet zo verrassend als men wellicht denkt. De collaboratie is namelijk nauw verbonden met

edelhoedigheid in zich draagt en de beschaving op het spel staat.' Dat hij deze toestemming kreeg, kan heel vanzelfsprekend lijken, maar het is van de andere kant begrijpelijk dat Degrelle ze 'een historisch belang' toekende. Aan de ene kant zou hij zich nu in de strijd kunnen mengen (als gewoon soldaat, want omdat hij vroeger was afgekeurd, had hij zijn militaire dienstplicht nooit kunnen vervullen) en op deze wijze zijn genegenheid kunnen tonen voor een man en een regime die hij beide bewonderde; bovendien kon hij zo het wespennest van de binnenlandse politiek verlaten waarin hij te midden van een steeds vijandiger wordende bevolking toch al geen belangrijke rol meer kon spelen. Aan de andere kant kan

8 augustus uit Brussel en nam, na een korte opleiding, deel aan de winterveldtocht naar de rivier de Donetz. Eind februari 1942 kreeg het zijn vuurdoop, die het bataljon in totaal 35 IJzeren Kruisen opleverde. Vanaf dat moment bleef het Legioen moedig deelnemen aan de verschillende veldtochten, met inbegrip van de doorbraak uit de omsingeling bij Tsjerkassi in februari 1944 (180 IJzeren Kruisen); het streed door tot de allerlaatste gevechten, eind april 1945. In 1941 was het een bataljon, in 1943 een brigade, en als zodanig zou het Legioen worden ingelijfd bij de *Waffen SS*, echter met behoud van zijn 'geheel eigen karakter', hetgeen wilde zeggen dat het zijn eigen rangtekens en officieren mocht behouden. In september 1944 werd het

Centrum W.O. II Brussel

Linksboven: net als de Vlamingen hadden ook de Walen hun eigen SS-legioen. Na de Duitse inval in de Sowjetunie vroeg Degrelle de Duitsers toestemming om de Walen te laten deelnemen aan de gewapende strijd in Rusland. De eerste groep vertrok op 8 augustus 1941.

Linksonder: het vaandel van het Waals Legioen bestond uit de twee gekruiste gouden staven van Bourgondië op een zwart veld. Het legioen, dat uitgroeide tot een brigade, bleef tot het einde aan Duitse zijde vechten en verzamelde vele onderscheidingen.

Boven: vlak voor de bevrijding van Brussel haalden de Duitsers een laatste groep politieke gevangenen weg uit de kazerne van de gendarmerie in Etterbeek. De bestemming was Duitsland, maar door het optreden van een machinist bereikte hun trein het doel niet.

het idee van een overwinning en verliest haar bestaansrecht, zodra het spookbeeld van de nederlaag nadert. Op dat moment is er nog slechts één ding geboden: vechten.

De oorlog tegen de Sowjetunie, deze 'kruistocht tegen het bolsjewisme', zou volgens de kop boven het hoofdartikel van 'Le Pays Réel' van 30 juni 1941 inderdaad 'Het Uur der Walen' worden. Tegen het einde van de maand had Degrelle de Duitsers toestemming gevraagd de Walen te laten deelnemen aan de gewapende strijd, omdat het nu eenmaal 'tot de traditie van het Waalse volk behoort, een eeuwenoude traditie, om op alle grote internationale strijdtonelen aanwezig te zijn, wanneer deze strijd tenminste het karakter van

men inderdaad uitgaan van het standpunt dat Hitler 'in geen enkel opzicht behoefte heeft aan een aanvulling van zijn legers met 1000 of 2000 soldaten'. In de Duitse toestemming zag Degrelle dan ook een 'gebaar' en een teken van 'volmaakt vertrouwen', want het Legioen zal onder bevel van Belgische officieren komen te staan. En bovendien: 'Het is voor de hand liggend dat deze samenwerking in ons voordeel zal werken op het moment dat een definitieve beslissing over het lot van België zal worden genomen.' Het was vanaf dat moment alleen nog maar belangrijk ook een goed gebruik te maken van dit 'recht om te mogen vechten'.

Het eerste contingent vrijwilligers vertrok op

tenslotte omgedoopt in de 28e SS-divisie 'Wallonië', maar ten koste van een van de uitgangspunten: de vrijwillige dienstneming. Te zelfder tijd mondde de 'collaboratie' in België uit in een bloedbad, in aanslagen en vergeldingsacties, in moorden op politieke kopstukken en slachtingen onder onschuldige bevolkingsgroepen — afschuwelijke gebeurtenissen, die elkaar in een steeds sneller tempo opvolgden. Het rexisme had één voor één de ideeën en beginselen opgegeven die in 1935 zo'n aantrekkingskracht hadden uitgeoefend op hen die naar vernieuwing snakten. De fascistische vloedgolf was toen al lang teruggeweken en had slechts een klein randje schuim achtergelaten.

VERZETSSTUNT OP WAPENSTILSTANDSDAG

LACHEN OM LE SOIR

DRS. F. SELLESLAGH

9 november 1943. Omstreeks vier uur in de namiddag verlaten drie mannen in blauwe overall, ieder met een pak kranten onder de arm, het 'Café de l'Horloge' aan de Naamse Poort te Brussel. Zonder aarzelen springen zij op klaarstaande fietsen en begeven zich afzonderlijk naar een van de drie nabijgelegen krantenkiosken, waar zij de bladen afleveren en onmiddellijk daarop verdwijnen.

De kioskhouders vinden het wel wat vreemd dat de namiddageditie van 'Le Soir', het meest gelezen Brusselse collaboratieblad, vroeger dan naar gewoonte wordt besteld. Hun argwaan verdwijnt echter, wanneer zij op de verpakkingstrook het vetgedrukte bericht lezen, volgens hetwelk de rest van de uitgave omwille van een machinedefect pas later zal kunnen geleverd worden. Met deze spoedbestelling wou de krant blijkbaar de meest gehaaste Brusselaars tevredenstellen die, zoals elke dag voor de kiosken op hun dagelijkse portie lectuur stonden te wachten.

Geen enkele verkoper begrijpt echter de reactie van zijn klanten bij het openslaan van hun krant. Drie jaar lang hadden zij iedere dag kunnen zien hoe de mensen met een bedrukt gezicht de berichten over de Duitse zegepralen en de stukjes over de binnenlandse ravitaillingsperikelen doornamen. Nu echter zien zij niets dan lachende lezers rondom zich, die ongelooflijk veel pret beleven aan het proza van 'Le Soir'. Gelijkaardige scènes doen zich op hetzelfde tijdstip voor in andere belangrijke wijken van de hoofdstad, waar de kiosken eveneens het bezoek van de krantenlopers in blauw werkpak hebben gekregen.

Het duurt niet lang vooraleer Brussel de reden van die algemene hilariteit kent. Het verzet is erin geslaagd in de best gesitueerde krantenkiosken van de stad, onder het nochtans zeer waakzame oog van de Duitsers, een kopie van 'Le Soir' te koop te stellen. Uiterlijk lijkt de valse 'Soir' sprekend op de echte, maar de artikelen, die alle ondertekend zijn met de namen van de gewone Soir-redacteuren, zijn daarentegen één persiflage op de Duitse stereotiepe propagandaliteratuur en hekelen op een geraffineerde manier de houding van Belgische personaliteiten of instellingen die actief met de bezetter samenwerken.

De volgende dag lacht heel België om de loer die men de Duitsers en zijn toch zo vigilant politieapparaat heeft gedraaid. Op 11 november roept Radio België vanuit Londen het nieuws om dat dadelijk weerklinkt in de geallieerde pers vindt.

De voorbereiding van die stunt nam amper

twintig dagen in beslag. Het was Marc Aubrion, de verantwoordelijke voor de sluikpers van het Onafhankelijkheidsfront (OF), een van de belangrijkste verzetsgroepen in België, die het idee van een valse 'Soir' concipieerde en de uitvoering ervan superviseerde. Op 20 oktober had hij een onderhoud met René Noël, de OF-chef van Brabant en Henegouwen. Met hem besprak Aubrion voor het eerst zijn idee om, ter gelegenheid van de vijftienvijftigste verjaardag van de wapenstilstand in 1918, een namaak-'Soir' op de markt te brengen. Noël reageerde positief evenals het bestuurscomité van het OF, waaraan hij het gewaagde plan kenbaar maakte. Nu kon men voorgoed van stapel gaan.

De leider van de OF-cel bij 'Le Soir', Theo Mullier, bezorgde Aubrion een flan met de kop van de krant, de lijst van de kiosken en het uur waarop ze de verschillende edities gewoonlijk ontvingen. Aan de hand van die gegevens kon hij dan een minutieus distributieplan opstellen.

Via een tussenpersoon werden vervolgens contacten gelegd met Wellens, een bekend drukker in het Brusselse, die ermee instemde de valse krant op zijn rotatiepers te drukken, en met de zakenman Fourcroy, die als commanditair optrad. Van zijn kant zorgde het occasionele redactiecomité voor het tijdig klaarkomen van kopij en lay-out, terwijl de OF-afdelingen

van Schaarbeek en Laken, twee gemeenten van de Brusselse agglomeratie, de krantenlopers aanwezen. Men hoefde nu nog slechts een datum voor de distributie te bepalen en de voorbereiding was rond. Aanvankelijk opteerde men voor woensdag 10 november. Die dag zou de echte 'Soir' evenwel op vier en niet op twee pagina's verschijnen. Dan maar het blad op 9 november verspreiden.

Het hele weekeinde vóór die datum werd er 's nachts koortsachtig gewerkt in het atelier van Wellens. Zowel het zetten als het drukken verliepen volgens het voorziene tijdschema. Alleen het afsnijden van de tandjes vergde wat meer tijd. Het was echter een belangrijke voorzorgsmaatregel waardoor de Duitsers op een dwaalspoor werden gebracht. Zij geloofden inderdaad dat de krant op een vlakdrukkers en niet op een rotatiepers gedrukt werd.

Zondag in de vroege ochtend waren de vijftigduizend exemplaren niettemin klaar en konden ze naar een centraal depot worden gebracht, waar ze voor verzending klaargemaakt werden. Vijfduizend kranten, bestemd voor de publieke verkoop in Brussel, werden verdeeld over een twintigtal cafés, waar de koeriers ze op 9 november omstreeks 16.00 uur moesten afhalen en naar de kiosken brengen.

Op de grote dag zelf liep alles gesmeerd. Overal konden de valse bladen zonder moeilijkheden besteld worden. Als veiligheidsmaatregel had men nochtans in de buurt van elke kiosk een man geposteed, die bij het minste gevaar de koerier moest tegemoet gaan om hem rechtsomkeert te doen maken.

Het zou weken duren alvorens de bezetter enkele auteurs van die enorme Brusselse 'zwans' op het spoor kwam. Een Gestapo-officier zou bij het vernemen van de stunt doodserius hebben verklaard: 'Het is een prachtige zet. Indien wij de dader snappen, zal hij met zilveren kogels gefusilleerd worden.' Niemand werd geëxecuteerd, maar Aubrion, Wellens en Mullier, om deze drie maar te noemen, werden naar Duitsland gedeporteerd, waar de twee laatsten enige tijd later aan de slechte behandeling overleden.

De zaak van de valse 'Soir' betekende niet alleen een fikse morele opkikker voor de Belgische bevolking in de meest duistere uren van de oorlog; door de clandestiene verkoop van de 45.000 resterende nummers oogstte het Onafhankelijkheidsfront bovendien een nettowinst van 347.000 franken, waarmee het zijn verbeterde verzetsactie en zijn hulpbetoon aan de slachtoffers van de Duitse repressie kon voortzetten.

BIOSCOPEN

A.B.C.: 'Rode Oktober' of 'De Lijkenfabriek'. Culturele documentaire met generaal Paulus en zijn soldaten (die nog over zijn).

Arenberg: 'Elias en de Zwarte Brigade', een geweldig stukje dressuur.

Cameo: 'Il Gran Passo', spannende avonturenfilm met Benito Mussolini.

Capitool: 'De Onzinkbaren', met de gehele Britse vloot.

Eden: 'Nieuwe Tranen', in de hoofdrollen: Speer en zijn trawanten.

Flora: 'Ik doe het in mijn laarzen', een vermakelijke komedie met het Waalse Legioen.

Pathé-Palace: 'De Luchtduivels', met de RAF.

Roxy: 'Adolf in de loopgraaf', een gewaagde film over een achterhoede, maar waarin de held niet komt opdagen.

(Overgenomen uit de valse 'Soir' van dinsdag 9 november 1943)